

ПРОБЛЕМ

місячник культури

Зміст:

Олекса Стефанович: До Базару	609
Іван Савчур: Син	609
Г. Мазуренко: Галантна пригода	610
И. Королева: Місячна пряжа	612
Д. р Остап Грицай: Оквянні України	619
Д. А. Нова Європа на обиді:	623
Юрій Артюшенко: Провідна роль України на Сході	630
Евген Овацький: Головні основи суспільного ладу	644
Микола Надпрутянський: Психічна структура холмської дитини	654
С. П.: Тайна перемоги	655
До історії Італо-українських відносин в 1919 р.	656
Одвертий лист до українських письменників	658
Я. О.: З літературних ювілеїв	663
Рецензії	664
Хроніка	670

ЛИСТОПАД

ЧИСЛО 11 (100)

РІЧНИК VIII.

ПРАГА 1941

ЦІНА 1—RM

„ПРОБОЄМ“

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ
політики, суспільно-громад-
ського життя, мистецтва й лі-
тератури.

„ПРОБОЄМ“

виходить кінцем кожного місяця. — Редакція Колегія під проводом Д-ра Степана Росохи. — Число телефону: 545-54. — Редакція застерігає собі право рукописи виправляти та скорочувати. — Невикористані рукописи редакція повертає тільки по надісланні марок на поворот. — Передплата в Протектораті Чехія й Морава 100— К на рік, на чверть року 25— К. — В Німеччині річно 12— RM, четвертьрічно 3— RM, за границею 150— K, або іхня рівновартість. — Число konta Поштової Шадниці в Празі 201.699., в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122.124 Berlin, Zeitschrift "NASTUP" in Prag; в Ген. Губерн.: P. Sch. A. Warschau Nr. 10.020 "Nastup" Zeitschrift in Prag.

„ПРОВОЈЕМ“

měsíčník kultury, politiky, společensko-veřejného života,
umění a literatury. Vychází koncem každého měsíce. —
Vydavatel a odpovědný redaktor: Dr. Stepan Rosocha Praha XII, Hávličkova 8. — Novinová sázba povolena ředitelstvím pošt v Praze, čís 162.545-III a 1939. — Dohlédací poštovní úřad Praha 17. — Adresa redakce a administrace: Praha II, Hávličkova 22/I. — Tiskne knihtiskárna Jana Andresky vd., Praha XII, Bělehradská tř. 10.

Всяке листування й матеріали просимо слати на адресу:
„PROVOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schránka 3.

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

238012.

До Базару

Лютим, жорстоким давоном
відавонює сталь...
Скрикує льодом червоним,
Холоне Звіадаль...
Витревати, витревати брате,
У боротьбі!
Чотири гранати — для ката,
А пята — собі

Кулі до чол як пчоли,
Шабля руба...
Солить землю і солить
Червона ропа.
Лютим жорстоким давоном
Відавонює сталь.
Скрикує льодом червоним
Холоне Звіадаль.

ІВАН САВЧУР

С и н

Задимлена мала хатина,
Старий трухлий поріг, —
На нім чекає мати сина
З розірваних доріг.

Сидить одна і вже не плаче:
Немає більше слів —
Поровливалися гарячі
Куди ходила, скрізь.

Вона не дивиться на ґруні, —
На повіні краси
Просунулись — уже не сунуть
Наповнені вояї.

Не дивиться — стоїть минуле,
Теперішнє й нове: —
Це не закукали азовулі,
Чи син Й живе!...

Не дивиться — у серці жалі
І студінь диких піль —
Простір... далин... шляхи... гаяви,
Чужина, мов топіль.

І серце так заклято коле
Той сум, той біль, той жаль:
Чого поля вістались голі —
Пігнався кінь у чвал...

Нема синка — стоїть вечеря,
Нема його, щоб Ів... —
Та мріяти не дала челядь,
Не дав юнацький спів.

І гомонять, гудуть, гуляють
Дівчата, юнаки —
Та скоро вже порозганяють
І їх юнкі роки.

Пороалітаються примані
П'янких сільських дівчат —
На їх роки в новому тані
Кладе життя печать.

Нехай вони собі гуляють
Ще поки молоді —
Підуть кудись і повімрають
Самотні — в самоті.

„Які ж вони усі хороші,
Які ж вони мені!
Порозквіталися вже рожі
Синкові в чужині...“

Заплаюала стара: „О, сину,
Ти де, ти де, тепер!“
Причулося крівь далю синю:
„Співаю — ще не вмер!“

І знов нема ні слів, ні горя —
Спивають юнаки;
„Полинемо на беріг моря,
Полинемо в казки!“

Уже тепер і Він ожило
Танцює гопака —
Порвалася стара, що сили
До милого синка;

І крикнула вона в утомі
До сина — в той же бік —
Поровлітався юнацький гомін,
За синє море втік.

Нема нічого — це омана,
Це жаль, це біль, це сум
Розсіяно, мов зірка тане
У глиб — у край задум.

Село заснуло по долині:
Прийшла подруга — ніч
І не аривається й не рине
Той спів із тогобіч.

Ой не старій уже робити,
Хоч на полях — бур'ян,
І тугую лани повиті,
Без паху, без приман.

Не світяться плужані лева:
Без праці день пробіг —
А там і дишлі і колеса
Поломаних теліг.

І знов... в вечерею макітра...
Та тихо... тихо... цить...
А бронзою важке повітря
Заплакано тримтить...

І знов у відгомін із міста
Назустріч пяній тьмі
Заграла музика троїста
Й роабила сни німі.

Вишневий квіт змішався з пилом:
Весняна заметіль —
Роалоскотав синяві хвилі
Роаквітлій пяній хміль.

І ніжно, пяно, бездоганно
ГоряТЬ весни вінки —
Лишень одні береви банно
Схилились, гомінкі.

А матір думка страшно давить:
„Умри, заникни, згинь!
Хай сон тебе життя поабавить,
Бо вже не прийде син!“

24. VIII. 1941.

Г. МАЗУРЕНКО

Галантна пригода

(Лист з кінця XVIII століття)

I

Оздобний столик в стилі рококо
І гусяче перо в руці маркіза:
„... і ще пробачте мовчанку, мій друже, заодно, —
З Чортомлика вернувся я запізно

Зранений трохи. Та дуелі шарм
Порушила того панка дружина!
Ні, тих жінок не зрозуміти нам!
А надто. Боже мій. жінок із України!

Чи не за неї я забив того панка?
Й вона... мене ненавидить живого!
А вірите? Коли б загинув я,
Вона б... Як все це ні до чого!

О, дами, дами! Мають вони такт?
А Решільє в Одесі тут на лихо!
У мене був вже вістовий козак.“
Маркіз задумався. Навколо тихо, тихо...

І тільки чути моря плеск вночі
Та шум весла. Рибалка поспішає?
Пес невдоволено на когось загарчав
Й німув ніч без початку, без краю.

Так нудно зрештою! Що вдів емігрант?
На асамблей бачив запорожця!
Я mrяв — санкюлотів отаман,
А він і... по французьки розмовля, о Боже!

Про Січ питавте?” Тут зупинивсь маркіз.
Він пригадав Чортомлика руїну.
Зелений острівесь. Німий дубовий ліс,
Мереживо річок під лісовою тінню

З ним пані та була... нашо французу Січ,
Коли так близько шарм шляхтянки дикий?
Та як побути з нею віч-на-віч,
Без шляхти пишної та ще без чоловіка?

II

„На що чужинцям Січ?” Замислилась вона,
У кожного своб гірке застигло!
І потайки шляхтяночки пішла
До кощового вбитого могили.

Порослий мохом памятник Сірка.
Дідусь у куріні спокійно люльку смокче.
От слід занесений старого рівчака,
От черепок... „Чого та пані хоче?” —

Подумав дід. Підвівся: „Еге-ге!”
Шляхтянка плаче! Чи не запорожців
Вона оплакує? Чи так собі, дурне?
Усяке скотиться на Запорожжі може!

Те, те, голубко!... хочеш кавуна?
Чого се ти? Минулого не вернеш!
Хоч тут така буває дивина...
Чортомливом тому то й кличуть певно!...“

Підслухув тихенько водяник,
Русалочка принишкла, чеше косу.
А той, що... цур йому! там за корчами вник
І тільки видко кучерявий хвостик!

А дід роасказує. Як ставив він курінь.
То щось ходило й кликало за валом.
Все сіти плутало... «Де під вербою тінь,
Де нашим трупом раків годували...»

І сам не знаю, як я втік живий.
Не замордований, та ось, дивись, вернувся!
Чого ще видіти у стороні чужай!
Там, за Лиманом... — „Діду!“ Схаменувся:

„Мовчи та диш! Я — характерник! Знай!
Та не лякайся! Хочеш, поворожу?
Біда тебе шукає тут. Тікай!
Гей, бережися алих очей, ворожих!“

III

Вже перстень вирізний надавлює на віск,
Маркіз кінча. А може так і ліпше?
Беажурний флірт. Руки легенький стиск
І кулі свист за поцілунок грішний?

Та ні... „Щасливий той, хто уникає дам!
Смерть командора, донни Анни сльози
І весь цей воетичний край віддам
За Вас, мій друже, я та за парињку провау“.

Н. КОРОЛЕВА

Місячна пряжа

Печерський ігумен Антоній тихо стукнув пучками пальців по незастеленому убрусом, небарвленому столі: трапезу закінчено.

Братія враз підвела на рівні, беззвучно відсунула лави й обернулась обличчям до рельєфного образу Богоматері — точної копії тієї «Влажернської Оранти», що прикрашає царгородський фонтан. Прогомоніла відспівана дужими чоловічими голосами «молитва по насищенню». Від братії відокремився диякон Анастазій, з рук брата Спиридона — просфорника прийняв різблену, дере-

вляну тарелю з «Богородичною просфорою», що сьогодні була з чорного борошна, як годиться на Благовіщення у великому пості. Рівними, поважними рухами людини, що звикла ходити біля вівтаря й довкола палаючих ставників, Анастазій, вклонившись ігуменові, підійшов до образа Пречистої.

— «Взбраний воєводі побідительная...» — Заколивалась рожевописаними хвилями урочиста мелодія гімну Богородиці, зложеного Византією в поділку Пресвятій Діві, що визволила її від набігу буйної Кіївської Руси-України, яку не спиняє ані грізна лютъ чорного Понту Евксинського.

Анастазій, вклонившись «Влахернитисі» урочистим рухом офірування, помалу тричі раз-за-разом підніс вгору таріль з просфорою, як наказував робити в кожне Богородичне свято Лаврський устав.

«Так бо ж чинили святі Апостоли по успінню Пресвятої Богородиці на знаменя, що вона й з небесі-небес ділить з ними «хліб Ангельський».

Звуки прекрасного гімну завмірали, розпліваючись, як водяні кола на поверхні води, висмоктуючись в товстезні стіни трапезної. На мить в трапезній запанувала тиша. Велика, майже порожня світлиця, з іконаком іконостасу «в головах», з довгими, чистими столами, дихала миром і спокоєм. Лише ледве чутно черкали по круглих, товстих шкляних віконцях — був то дар князя Ізяслава — повні весняних соків віти дерев, розгойдані вечірнім вітерцем, тим, що то приносить весну, кидаючи її — витужену — хвильками до спраглої землі. Здавалось: до миру монастирської трапезної просяться з теплого присмерку душі, що й по смерті не знають спокору, бо ж за свого земського життя занадто відгонили його від себе.

Ігумен благословив таріль з просфорою в руках Анастазія та великий келих з вином, що тримав перед ним брат Лука — економ.

По «воздвиженню інагії» після трапези «на підкреплення бранного тіла» слідувала євангельська «агапа» для зміцнення духа любови й милосердя. Ігумен узяв часточку «роздрібленої» пучками брата Спиридона просфори й передав таріль першому з «соборних старців», що з них складалась монастирська рада. Ті ж — з рук до рук передавали просфору далі, доки пе дійшла до останнього з братів-постлушників, жартома званих «слимаками». Так саме — один по одному — всі напились з келиха. Ченці краини, що лише прокидалась з присмерку варварстві, повторювали посвятивши жест лицарів Святого Грааля.

Монастирський день, власне, закінчився. Лишилось ще перед нічним відночінком кожному переглянути своє сумління, щоб на цім «іспні» доглядати: чи не причайлось десь у куточку душі затінення, що затемнювало ясність монашого дня. Відбувалась «кульпа».

Ченець за ченцем проходив перед ігуменом, прикладнув і визнавав свої денні провини. Легкі, звичайно. З тяжких бо розвязувала тільки сповідь.

— Спізнився на молитву...
— Розлив оливу, доливаючи лампаду...
— Зломив свічку...
— Рошиб старий жбан... — злітало тихо з монаших уст.

Голова покірливо схилялась під благословляючою правицею ігуменовою:

— Бог простить, синцю!

— Да простить і помилує! — тихим хором що-разу приєднувались всі ченці, що стояли півколом.

Раптом міцний, кремезний юнак — брат Сергій схилився аж до ніг Антонія. Не міг виринути з повні сліз, що залила йому серце й обличчя. Припав головою до білизни, небарвленіх дощок підлоги, внищений душевною мукою.

— Отче! Нема наймення провині моїй. Не можу більше терпіти! — вибіллось із плачу й зітхань Сергія: — Серце ж мое таке затверділе, що з позавчора ношу в ньому ту провину свою...

Так. Аж від позавчора міг жити Сергій, маючи чорну пламу на душі! Ще бо ранком того, трічі нещастивого дня, бачив новик, як ігумен, по звичаю, власною рукою сам становив просфори й воду на віконця келій «затворників» Лаврських, тих, що за-жива самі себе замуровали, прагнучи тяжкого «схімного подвигу» — мовчання й самоти. О-шівдно, замітаючи доріжки між келіями братів, розсипаними близько одна від одної, але не спосими одним дахом, Сергій побачив, що просфора на віконці отця Арефти не діткнута. «Славою Ісусовою» окликнув затворника, та ж отець Арефта не відповів:

— «На івні слава» —

тих одиноких слів, що міг їх вимовляти.

— У мене ж, — оскаржував себе Сергій, — раптом увійшов дух спокуси — дух лукавий і черевоугодний. Такий голод зтиснув мені нутроці мої, що годі було втриматись. І я... я взяв просфору отця Арефти і зів й.. — ломив руками брат Сергій: — Обікрав чесного отця — плакав далі, — обікрав я — злодій мертвих!

Брат Сергій досить довго вже проживає в монастирі й знає: недіткнута на віконці затворницької келії просфора — означає смерть схімника, що вже не потрібує хліба земського. Та ж найжахливішим було те, що дух спокуси не відступив від Сергія, лише глибше після того загніздився в серці новика. Знаючи бо, що отець Арефта «преставився», Сергій затаїв це від свого отця ігумена.

— Для того, щоб і далі їсти хліб мертвого... Негоден я і за піdnіжжя ніг ваших бути! — плакав Сергій, звертаючись і до братів. — Але благаю тебе, отче, не вигонь мене! Дозволь до келії по блаженної памяті отця Арефти піти. Най там... замість цього... замолдоватиму гріх свій! Перепрошатиму за кривду, що вчинив йому, погребіння його відтягнувші. І вам — знову вклонився братії земним поклоном, — і вам, вчинив я кривду, бо ж вінцю шолудивою до вашої чесної отари втерся...

Чернецтво мовчки дивилось на Сергія. Страх перед такою нечеснотою, блознірською провиною був на обличчях одних. На ін-

ших — здивування. Ще на інших — глибокий сум та співчуття до бідного грішника, якому помогти — не в їхніх силах.

Ігумен підніс свої ясні, як кришталеве джерело, очі. І довго, одного по одному проглядав своїх ченців. Немов бажав проникнути до дна в серця їхні. Аж дехто облився пурпуром румянця:

— Невже ж бо отець ігумен і мене вважає здібним на такий чин?

Та вже Антоній тихенько підводив з долівки брата Сергія:

— Зле ти, синку, надумав. Зле! — промовив лагідно. — Ченцеві те негаразд, коли б приковував себе до келії, щоб міг затриматись в ній. Не вводить він тим Господеві й користі свої душі не придає.

То ж, най ліпше позамурований, а на вільній волі перевірить себе Сергій, чи зможе й далі без шкоди для душі й тіла нести тягар іночеського життя.

— Іди ж, сину, до якогось часу на відвідини до рідної оселі своєї, пожий там з батьками своїми, в світі. Коли ж вдома визнаєш, що з нами — тобі таки лішче, тоді повернешся до нас ще раз. Бо ж монах, що думає про їжу, а не про приписи Божі, монах не є й навряд чи монахом бути може.

І так само, як працю, молитву та час своїх ченців, — знаком хреста поблагословив ігумен Антоній і сльози брата Сергія.

Однак тієї ночі не Сергій, але Антоній не знайшов відпочинку вінсі.

— Нестримною повінню наповнила серце мое туга по Господу! — картав себе ігумен. — А за нею не бачу тілесних потреб дітей моїх духових, не бачу тягарів, моєю ж рукою наложених, що нести їх так їм не по силах... І хоч правдою є, що пересит відбирає сон, та ж і голод відтягає від молитви.

Не брата Сергія, — себе за гріх новиків обвинувачував. І ринком, по службі Божій скликав ігумен всю свою братію. Ще раз лагідним поглядом обняв тих, кого звик звати своїми дітьми. І настановив їм ігумена нового.

Був це Варлаам Вишатич, муж праведний, чеснотами многими, як рева гронами винними виповнений. До того ж — і в світах бувалий. Багато бо святих міст, ще в світі пробувавши, Варлаам обійшов —

«смотріння ради учительного».

Щож Господа много возлюбив, — те вчинками ствердив. Багатий вельми й з роду високого був, а все те для життя чернечого покинув. Зуміє він про братей належно подбати.

— Жijте ж окроме, а я доживатиму самотою, — сказав на останку ігумен Антоній, спустив каптур на очі та й віддалився, спіраючись на патерицю. Не квалився. Не тікав бо малодушно, лише відходив потиху, чесно узناвши, що інший ліпше за нього виконає працю, на яку його вже не вистачає.

Відійшов недалеко:

— Бо ж по спокій, як і по щастя — лайва річ на край світу ходити: куди ж бо від себе самого підеш?

Відгородився від зовнішньої сути мовчанням та молитвою

і став перед обличчям Божим на сторожі своєї Лаври. Викопав глибшу печеру, що по блаженному Іларіонові лишилася невживана. Джерело коло неї розчистив, цищелоз викорчував, а на вільній місцині при ручаю хрест дерев'яний поставив.

І потяглись дні радости, повні взорювання. Спустились ночі, повні духового світла, яснішого за світло дenne. В іхньому сяйві Антоній бачив зоряну вічність. Перед пустинниковим духовим зором відчинились насторіж райські брами. А навколо їх рай земський росквітає: надходила весна, її зеленим усміхом розяснювалася обличчя Матері-Землі. Соловій — давіночки янгольські — хвали Божу співали, фіялка-схимниця у мовчанні паоцьми своїми Створителя славила, заброшть паучий квіт непорочний викидала.

Нагромаджуючи хмиз та суховій, щоб працю збірачам топливу полегшити, притомився Антоній старечим тілом. Сів на стовбур, торішнім буревієм звалений. Вдалені — хащі в небесному тиркізі легкими хмарками стають. Умітій росою теплий вечір ряботить голосом деркачів, місяць у повні знерухомів над землею, соловій заслухавшись. Нема ж бо кращих соловіїв за Дніпрових! Недалечко мале джерело ледь-ледь дзюрчить свою вічну пісеньку, мов з дрімоти. Мрія світом ширяє, душа ж всесвіту з пут матері увільняється, стає вся прозора та ясна...

З глибокої кешені своєї ряси витяг Антоній веретено й став сукати нитку. Здавна наложив на себе цей «послух»: прясти на монастирські потреби. Не хтів діткнути образою ані того найменчого з братів-слимачнів, даючи йому працю жіночу. Йому ж вона у взорюванні не перешкоджала. «Послух» — найтяжчий бо їй для найдужчого мужа той, що бере його на себе чернець: стала бортьбу з кволістю людською, панування над самим собою. А щоб за любов до братії ченці не вихваливали свого ігумена, Антоній скривав свою смиреність таємницею ночі. Бо ж справно сказав той, що сказав: — «Того, що для людської слави досить, для Бога мало єсть...»

Рівно тягнеться нитка, срібним павучком крутиться веретено, співаючи свою, ледве чутну пісеньку. Та ж ось, зненацька до тієї пісні вилітається інший голос, кришталево-прозорими, шкляніми давіночками дзвонить. Чи ж би то желва так красно намиста розплітає? Чи ж таки це та «печерна пустинниця», що й, світами мандруючи, з своєї келії не виходить, такі трелі виводить?

Підніс Антоній голову: в білі облитих квітом черемух малить предивна постатъ. Немов дівчина прегарна, біло-зелената не-наче з паучого квіття виростас, з ним алита. А в очей її небесна глибінь дивиться, сяйвом усіх зірок мережкотить. В її обличчі вся весняна краса втілена.

Гойдається дівчина на білих галузях черемухи, золотим гребінем ясне волосся своє, немов місячним промінням переплетене, розчісую, а сама, без слів, мов птах, виспівувє. Та ж стільки туги в тім співі безслівім, що й старому пустинникові самі собою слізами очі заходять. Методія так за душу бере, немов й з тіла виймає.

Та не звонив ігумен Антоній, й не здивувався понад міру:

— «Хто ж бо знає всі ті істоти, що їх з хаосу первозданного створила десници Всемогутнього?!

І привітав чернець своїм звичаєм істоту невідому:

— Всяке дихання най хвалити Господа! — Затримався на хвилину та, мов у монастирі за минулого ігуменування, й запи-тує: — Чого собі бажаеш, дитино Божа?

Про мару-спокусу й думка в старого ченця не прокинулась, глибокий бо й невний був мир Антонієвої душі.

А красуня в черемахах відзвивається людським голосом і мовою зрозумілою:

— Я, отче добрий, звуся «Лосна». Не тілесна я, дух. З країни далекої, найгарнішої, де народ Расенів проживав за часів минуліх. Тож, як цей білий квіт, — притягла до себе оберемок черемухового квіття, — переквів і осипався народ той, що мене звав «богинею місяця». Я ж блукала світами, нової батьківщини собі шукаючи. І от, сподобалась мені країна ця, місяцем зеленим улюблена, співом соловійним мережана. Ніде інде не знайшла я таких розспіваних красних місячних ночей, прохолодних і лагідних, пахучих і замріяних, — ніде інде не бачила я. І лишилась я тут. Однаке щастя й радости не знаю. Бо ж доля Землі цієї, доля смутна, що й в прийдешніх довгих добах прочуваю тяжко засмучує мене. Вся вона в сум тяжкий заплетена, вся кровлю людською скроплена, вся боротьбою и зрадою братньою прогалтована... Тому і я не смію тут нікому заявиться, ні перед ким показатись: хто спів мій почне, той вже до самої могили журн з себе не скине. Бо ж мало, майже нема в добі цій на всій землі тутешній таких, щоб як ти, отче чесний, мир повний в душі свой мали. Тільки бо при них, що в спокою ясному, глибокому й непорушному перебувають, обявитися можу. Тільки ті можуть почути спів мій без шкоди, а я в тім спокою втіпити можу свою відвічну журу.

Антоній відложив своє веретено й уважно слухав красуню Лосну. А вона показує старцеві гребінь свій і продовжує:

— Бачиш: розчісую коси свої, боюсь згубити волосочка з голови моєї. Мала б я давнім звичаєм Расенів-Етрусків обрізати волосся свое на знак смутку-жалоби. Та не підноситься на те рука моя. Бо ж знаю я: міцні ланцюги приковують кривду-біду до Землі цієї. За те згоду та любов до більшого, що єдиним ратунком для неї є, — ту тримає лише єдина волосина. А що ж, як саме в косах моїх та волосина міститься?

Антоній підніс правицею й благословив хрестом діву-Лосну:

— Хвали Господа в радості, доню, — озвався улюбленим словом своїм. А, як руку підносив, зачепив нитку й веретено ковзнулось по ченцевих колінах тай упало на оксамитовий мох. — Благий Бог нікому не дає тягаря понад сили його. Милосердя ж Його меж не має. — Підніс веретено. — Ось дам тобі це. Най замість журби стане подругою твоею веретено. — Глянув на ніжні пальчики Лосни, всміхнувся лагідно й додав: — Та ж яку тонку нитку виведеш ти рукою такою! Приправ же приядиво ніжнє на ті рани болючі, що в духу їх бачиш, як що відвернути біду — не у владі твоїй. Іди з миром, доню, й не журись над міру. Господь знає, що

чинить, і знає, доки се чи інше тривати може, Божа Лоц... Мабуть за шелестінням весняного вітру в черемахах не дочув старенікій чиринець, що красуня назвала себе «Лосною». Та ж тепер вона нове найменення своє, як другий подарунок пустинників укулі з веретеном його прийняла з великою віхорою.

Із того часу, як осінь призимна постеле по землі білі серпанки своєї вранішньої імлі, — починає присти «Божа Лоц» свою пряжу, «місячну пряжу». Пряде лише в осені. З весною ж бо щокожного року чекає та вірить; ось-ось, таки зміниться доля сумна краю того, що його вона так покохала.

Та й як же не вірити, коли все радістю її красою квіте, зеленим усміхом розяєнноючи обличчя Матері-Землі? Як не вірити, коли соловій-дзвіночки повним голосом хвалу Богові співають, коли фіялка-схимниця у мовчанні нахощами своїми Створителя славить, а забростъ пахучий квіт непорочний викидає?

І питается Лада-богиня її Біл-Бога ясного:

— Чи ж зміниться вже тепер?

Та ж Лада сміється, схиливши над лісовим струмочком. Не намилується вона з краси своєї, весняним квіттям прибраної. Що Ладі — «країна?» Її ж бо країною є кожна, поки в ній весна квіте-проквітає...

А світлий Біл-Бог не може й на мить спинити свого відвічного бою з Чорнобогом. Мече в нього стріли вогненні, гонить його і світом земським, і там — позасвіттям, з одної зорі на зорю іншу. Нема відпочинку, нема замирення в борні тій, в борні Світла з Пітьмою.

Коли ж буває зібране з поля золоте збіжжя, а в садах достигнуть нахучі овочі, смутніє «Божа Лоц»: і знову не буде зміни! Все йде своїм відвічним бігом по відвічному шляху... Нема зміни!..

Тоді береться вона за свою місячну пряжу. Таж із жалюзією затягає її очі, піжкі ручки тримтять, — і рветься тонісенька нитка-павутинка. Пускає ті «вузлики» Лосна, як пливуть вони в місячній ночі її у-день в повітрі світами, легесенькі, безсилі, як жалі «Божої Лоці». Ох, жалю, жалю! Скільки вилито тебе на землі — й що ж досяг ти колись своїми болючими «вузликами!» Тільки й те, що чиб око спочине на Лосиній нитці, — відчує воно в серці сум безпідставний, покірливий, тихий, безплідний, яловий. І вгадати не може: з чого він зродився. Бо ж не вухом, а серцем вчуваєш зітхання «Божої Лоці».

Та ж, що не в чарах поганських, а в побожному спокою Антонія Печерського шукала поради Лосна й була ним «охрещена», — упована вона на милосердя Боже. Переїхала богів поганських, що, як мрії людські, живуть довго, але ж кінець-кінцем таки помирають.

Давно вже забуті і Біл-Бог, і Перун, і Ярило. Але ж по деяких селищах, розтрощених по Волинських лісах, занурених в сонних закутинах Мазурських багновиськ, замріяних на побережжю Сірого Балту, — і нині ще часто, найчастіше — в осені, згадують люди зажурену «Божу Лоц». Тільки вже не знають, відкіль прийшла до них та красна старо-етrusька богиня...

Окаянні України

Кривавим маревом, ніби смертельного злочину подобою, не-прикаянного гріху олицетворенням, видвигається з глибин перших століть історії України понура, проклоном двадцяти віків проклита постать князя **Святополка Окаянного**, трикратного братовбивника, охмарена на вічні віки всіми грозами, всіми страхіттими Кайнової легенди про найстрашніший злочин, що його знають у цьому світі люди. Ніщо й ніколи, ні раз навіть упродовж предового тисячоліття української історії досі, не змогло примирити нас з подихом адового жаху, що ним овіянний він — Окаянний народу, у вік неопрощений в кару за його лиходійства. Ніхто ж з поетів України, а і з тих ніхто, що з глибин ясновидючої інтуїції творця намагались добачити іскру якогось людського почуття навіть у постатях Кайна і Юди, не зважився досі зробити Святополка хочби носієм трагедії володарської ненаситності, так ось, як це зробив Шекспір з Річардом III., або Расін з постатю шаліючого Нерона.

Hi!

Наче наскочивши на легендарну прірву, повну людської кро-ви, так на загадку про **нього** мертвіє думка, вмовкає кожне спів-чуття та застигає на устах слово, і ти, одвернувшись обличчя, си-луєшся втекти духом од того діявольського душогуба якнайдалі.

Так — вражена горесним спомином до глибин, намагається наша душа двигнувшись з дантейських темряв Окаянного на прес-вітлі вершини великих епох України. Не смертоносні міжусобиці хоче бачити наш дух вминулому батьківщини, не погубну неизгоду, багріочу кров'ю братів, убиваних душогубами братами, а проме-ністий маєстат рідної держави, спертий на незрушних гранітах об'єднання нації, всецілого і всетворчого об'єднання, подвижни-ками якого чувають могутні володарі на золотокованіх престолах.

Бо хіба ж не було їх у нас, отих преславних і могутніх, Хо-робрих і Святих, Мудрих і Великих? Тих, що здобували суші і мо-ря, трясли Византією і орали завойованими, гордому Римові меч в одвіт показували, і перші основи культури европейського Захо-ду видвигали? І не вкритий же Окаянний вже давно присмерками віяного забуття, мертвою тъмою ганьби і прокляттям усієї нації?

Та ні — безталанний краю, Україно єдина!

Твої Святослави і Володимири, Ярослави і Романи, Данили і Юрії, ті вірні і найвірніші між твоimi володарями, вони посвятив-шились для твоєї слави і величі вповні і всеціло, відійшли від тебе навіки, але твоїх Окаянних не всілі вигубити ніяка погуба, ніяка смерть, ніяке забуття століть... Твої Окаянні, Україно, ні гинуть і не вимірають. Вони завжди наново видвигаються грізним, кріва-вим маревом з темряв епох, з гробів століть та з могил забуття, щоб з лютю зліх духів кидатися на братів, мордувати братів та пролитою кров'ю братів значити шлях до їх престолів та **отаманій**.

Ні, — не вимірають твої Окайни, Україно! Оде ось ще поки скінчилось оте століття, що з його почином той перший твій Окайний мордуб трьох своїх братів, Бориса, Гліба і Святослава, та накликує на твої землі печенівських і ляцьких хижунів, вже настушили на тебе нові Окайни, у дружбі з чуркацькими хижаками на братів простуючи. Прогомоніли віки Троянові, минули золоті часи Ярослава, — а настав Олег Гориславич, щоб братовбивчим мечем коромолу кувати, братовбивчі стріли по рідній землі сіяти. Ох, не вимірають твої Окайни, Україно! Бо хібаж в той же самий час, коли благотворний Володимир Мономах кличе всіх князів на Любче озеро, щоб створити одну, спасенну святу, згоду між ними, хібаж саме тоді не осліпили нащадки Окайного — Святополк, Давид — Василька теребовельського? Серце застигає у груди ще й сьогодні, коли читаєш про це страшливі слова в Галицько-волинськім Літописі: «... Вони звязали його, взяли дошку з печі й поставили йому на груди, а з обох кінців сіли Сновид Ізечевич і Дмитро, але й так не могли його вдергати. Тоді приступили ще два, взяли другу дошку з печі й сіли, а так сильно притиснули його, що аж груди тріщали. І приступив торчин, на ім'я Берендій, вівчар Святополків, із ножем у руці. Він хотів увертіти ніж ув око, але не попав ув око й перерізав йому лице — і ця рана видна на його лиці. Потім увертів ніж у зіницю, виняв зіницю, увертів ніж у друге око і виняв другу зіницю. А Василько мов би завмер...»

Справді — знає наш старинний поет, чого сумно співав, коли вістив у «Слові»:

Гей застогнав, братя, Київ тugoю, а Чернigів напастями,
Роалилася тута по руській землі,
Печаль сильна тече через землі руські —
А князі самі між собою коромолу кували,
А поганці з побідою набігали на руську землю! —

Ніколи ж не турбувалися в нас Окайни тим, що треба в першу чергу захистити рідну землю перед поганцями, які на нас чигають від віків і чигають і сьогодні. Окайни України мали завжди і всюди тільки одно на очі, а саме: престол, владу і послух їм, — нехай і найбільш злочинним і найбільш безумним їх замислам. Уселявалися Окайни в духа нації, **отроюючи його стихією непослуху зрадницького відступства відносно батьківщини в найтяжчу хвилю**, від чого такою прескорбою ставала велика душа Данила, коли він дивився на череди «татарських людей» — князів і черні, — таких дуже готових припадти до чобіт татарського хана та **проситися** під його руку... Во може прочував король Данило, що з нащадків тих «татарських людей» візьмуться упродовж майбутніх століть ще й «литовські», «ляцькі» та «московські люди» України. Ненажерливі мякуні і плавуни батьківщини, які ради гнилого спокою, лакімства та чужацької ласки, окупленої кровю розпятої Матері, будуть зраджувати Україну при кожній нагоді. Будуть хилитися до чобіт кожного чужацького панка-блазня, бу-

дуть стелитися покірно під ноги чужим крулям і царям, за нікчесній маслак з їх стола, а підносити руку будуть тільки на своїх, на рідних, на братів, і **тільки своїх** будуть нищити й вигублювати. — «Для чужого сват, для своєго кат» — от вам гасло тих Окайянних України.

Так!

Вони ж уже за Ягайла і Витовта, за Жигмонтів і за Казимира плаzuвали прошаками, відрікалися своєї нації і віри, і ставали для своїх найтижчими ворогами. Що з того ось, що один з великих речників України, гідний її памяти київський митрополит Ісая Кошицький, в листі до Яреми Вишневецького — сина Райни Могилянки! — пригадував його княжії Милості, що «материнська клятва викорінює до тла?» Цей окайянний перевертень лютував проти козаків з жорстокістю деспотів старої Асирії, і ви ще сьогодні почувасте всю звірськість того його лютування проти українських людей, коли читаєте кровожадні пеани в його честь ляцького брехуна Генрика Сенкевича (*«Ogniem i mieczem»*). А далі наші Окайянні з часів Козаччини, Гетьманщини і Руїни, аж ген до батуринського Юди Носа, і до січового Юди Галагана — яке тут інферно національного зрадництва і злочину, і то саме у століття найчудовішого зрыву лицарського духа народу, найбільш пропамятних змагань нації за державну волю України! Ті Окайянні замордували Лободу і видали після солонецького бою козацьких ватажків ляхам. Вони видали їм описля на смерть Сулиму і пять його товаришів. Вони підбурювали чернь проти Хмельницького, Дорошенка і Мазепи. Вони унеможливили Биговському використати його перемогу над Москвою під Конотопом. Вони кликали на погубу державної єдності України кожночасних партійників в роді Тетерії, Бруховецького, Многогрішного і Хапенка. Вони Іздили з Бруховецьким та з Іваном Скоропадським до Москви випрошувати собі царських ласк та жалувань за те, що зо своєї сторони дозволявали московським сатрапам в роді Трубецьких і Шереметєвих, Ромодановських, Румянцевих і Велямінових винищувати автономію України до тла. Читайте з цього погляду в Миколи Маркевича — *«Історія Матросії»* 1842. — відносні царські грамоти, або царедворський звіт з банкету, влаштованого в Москві з приводу введення Бруховецького в московські бояри, а тоді щойно порозумієте гіркі слова Франка про історію України...

А епоха Центральної Ради і щойно прогомонілої фази нашої чéргової збройної боротьби за волю і власну державу?

Ну — її оконечний вислід з усіми його причинами, епізодами й інцидентами, нехай буде покищо відповіддо на це питання. Відповіддо, яка вкупні з усю тією преважкою науково, що її дає нам як *magistra vitae* дотеперішня історія України, повинна б освідомити нас, українців, уже на протяг усього майбутнього, на вічні часи про все те, що нас руйнувало, нищило і губило упродовж століть досіль, чого нам вистерігатися мов смерти, і чого не сміємо робити, якщо не хочемо навіки животіти нікчемними рабами чужої волі і чужих замислів. Чи ж треба нам ще про те аж поук яко-

тось українського Юнія або Монтеукіє, щоб уже раз ми, увік незрячі, провиділи з цього погляду вповні і всеціло?

Та, на жаль, видно, що треба! Треба нам, щоб Немезіс історії батожила нас ще далі всіми руїнами, всіми таврами і всіми соромами самозапровинених невдач, бо ось саме сьогодні, вже в половині ХХ. століття, саме в час, де ми врешті діждалися знову раз великого моменту, в який маємо нагоду доказати культурному світові усестаки, що ми принайменше після двадцяти століть «*maturi ad regendum*», з чим же ми саме тепер виступили на світовій арені?

А от з чим:

З нашими Окаянними!

Вони — їх алочинний шал та їх злочинний нерозум, те ще завжди одно з найважнішого, що ми маємо показати на арені політичного світу!

Правда — Найвищий Провідник народу, свідомий впèрть і всеціло преважного завдання, що сьогодні в руках Його як однодушно принятого наслідника Симеона Петлюри та Евгена Коновальця, завдання, що виросло перед народом це з епохою Переяслава і Полтави, полк. Андрій Мельник намагається сьогодні з усіх сил, нехай і наперекір найтижчим обставинам, збирати народ під одиннадцять прапор. Переопоювати його душу **одною волею, одним хотінням, одною свідомістю необхідного як смерть національного обовязку та готовити народ до визвольного чину** так, як звикли це робити мудрі, розважні й обережні провідники. Але щож? Наші Окаянні відгукнулись на те ворохобним, безумним, **по ляцьки рутинницьким: Velo!** І як колись із запорозької черні вилівали всяко-го роду хитрі вожаки в роді Ганжі Андебери, всяка кирина у стилі Бруховецьких, Петренків та Гусаків, щоб валити великих гетьманів України, отак і нині всякого роду самозвані отаманці і отаманчики в нас з під стягу Окаянного, стоптавши всю відновідальність і всю національну честь, намагаються баламутити народ, відводити Його від кареого послуху Провідників, підкупувати авторитет Його і зводити отак преважке діло національного визволення на погубні розстані і манівці. А все те, щоб **руйнувати єдність, щоб традиції Окаянного в нас не забувались, та щоб ніхто з чужинців не смів сказати, що ми вже і справді дозріли до єдності, до власної державності!** Ні, — нашим руїнникам з під стягу Окаянного далеко краще осоромити, скомпромітувати українську державність отак, як скомпромітували її недавно, саме в переломовий момент, на землі Данила, у Львові, Бандери і Стецьки та їх друзів з бандерівського почету. А якщо її не вдалось їм засісти за одним махом на гетьманськім престолі та облягти Найвищого Провідника в якомусь Чигирині нашої доби, то лишається їм усестаки як останнім ратунок оганьблленого почину та пропащеного престолу всієї України, ще одно, а саме:

Скритовбивство. За прообразом Окаянного,

Так нуже до Житомира братів убивати!

І от гримнули стріли, найогидніші стріли, що їх знає повітня історія України, і впали їх жертвами два найкращі, найближчі, найбільш заслужені співборці і співробітники Провідника:

Підполк. Микола Сіборський та соти. Омелян Сеник-Грибівський.

Окаянні України довершили знову раз злочину, кріавої ганьби якого не змиють ніякі століття на віки.

Затеж і всі і найдальші віки нашого майбутнього повинні і мусять зберігти пам'ять про те, що українська нація поховала жертви житомирського морду зо святою присягою і клятвою, боротись від тепер проти Окаянних України, тих відвічних ворогів її державно-творчої єдності і цілості, боротьбою на життя і смерть. Нечуваною своїм завзяттям, своюю непримирюючістю і своюю безпощадністю — боротьбою всього народу, всієї нації, всієї землі проти її найбільшого ворога, найгіршого шкідника. Отак, як це вістить німецький міт про боротьбу Нібелунгів. Но це буде боротьба за очищення душі, за духове відродження нації як найглибшої і одиноко незрушної основи всякої державності.

Д. А.

Нова Європа на обиді

I. Європа на переломі.

Період 1918—1939. рр. так званий «між двома війнами» знаменує для Європи а може і для решти світу, закінчення одної доби історії і початок другої. За ті двадцять років, як не можна яскравіше унагляднити підупад старої системи і неспроможність старої генерації державних мужів дати собі раду з новими проблемами, що їх витворювали еволюція людства.

Провідники Антанти і творці Версальського миру не знайшли способу ані знищити Німеччину, хоч цього бажання їм не бракувало, ані встановити з нею який *modus vivendi*. Вони не мали сили ні мужності протиставитись відновленню військової потуги їхнього ворога, а також не зважились піти на компроміс щодо панування в світі. який то не раз і виразно пропонував їм канцлер Гітлер. Поділивши колонії і обсадивши важніші стратегічні позиції, вони не хотіли нічого відступити тим, що ввійшли на міжнародну арену пізніше за них.

Протягом двадцяти років Англія і Франція балансували між суперечностями міжнародного життя, які самі витворювали. Здигнувши Союз Народів, ніби в цілях загального замирення, вони зробили з цієї установи знаряддя їх національної політики. Та політика для Франції потягала з давніх давен у виграванню малих народів. Замасковання гаслами визволення і піднімання, вона в дійсності переслідувала чисто егоїстичні цілі. Для Англії

та політика узмістовнювалась намаганням до «рівноваги сил» і зміряла не допустити до переваги жодної з потуг Європи. Тактикою цієї політики полягала в засаді «divide et impera».

Українці на власній шкірі зазнали благодатій політики небіжки Антанті. Добре тільки, як проголошувано засаду самозначення народів, як її застосовано в справі Білих московських армій в Україні, як переводжено її в питаннях Галичини, Буковини і Закарпаття, як Союз Народів пильнував додержання Польщі та Чехією їх міжнародних зобовязань, як він чисто по соломонівськи судив Поляків за нацифікацію. Чи нашого досвіду не досить, щоб переконатися в несумлінності і безпорадності Версальців, можли ходить про організування і допильновання міжнародних відносин.

Тож зовсім не дивота, що за часів існування Союзу Народів труднощі міжнародного життя не лише не зменшились, але збільшились. Митні кордони, які після Версалю намножилися через розкавалковання старих держав і повстання державних новотворів, замотали господарські відносини. Політичні взаємини ще більше ускладнилися. Все то відсунуло на другий план суспільні проблеми, які однак назрівали і вимагали полагоди і які змонополізувала Московщина, щоби ними легче побивати «зігнаний Захід».

Разом з сими внутрішніми вадами Європа терпіла від того, що поволі, але певно,тратила свої політичні і господарські позиції в світі. Колонії її домінії піднімали голови і емансилювалися. На сході Японія, а на Заході Америка виступали, як суперники промислової Європи. Мало помалу світовий грошевий ринок переносився до З. Д. А., так звані капітуляції, себто непідпорядковання Европейців місцевим судам і інші привileї в Китаю і Єгипті зносилися. Японія витискала Європу з ринків Далекого Сходу.

Але в одночас з цими симптомами занепаду європейського світу в сім останніх починають діяти нові сили, які знаменують зовсім щось інше, як підупад. Першою з них був фашізм, який в Італії поставив чоло комунізму і устами Мусоліні голосно заявився за ревізію Версальського договору. В Туреччині Кемаль Паша протиставився англійським планам в міжнародній політиці і домігся перекреслення сих планів. Внедовзі вилонився в Німеччині націонал-соціалізм, який поєднав в собі внутрішню соціальну революцію з револютою проти планування англо-французької системи в міжнародному житті. Пізніше бачимо ми аналогічні рухи в Португалії, прибалтійських країнах, а також в Іспанії. І скрізь ці рухи набирали, коли не формально то фактично, характеру протидемократичного і встановляли монократичну систему влади.

Такою була реакція здорових первів європейського світу на віджилі і передавні форми політичної, господарської і соціальної системи. І той факт, що речниками її бували народи дотепер упосліджені, народи «пролетарі», країни бідні на середники життя, але багаті на ледський матеріал, народи в міжнародному житті молоді, є дуже показним. Вони зголосувались, які спадкоємці народів «маючих», але постарілих, які посідаючи великі багацтва,

розвіжились серед розкошів і стали нездібними тримати варту європейських інтересів в світі.

На чолі цих збунтованих стала Німеччина. Своєю питомою вагою в господарці Європи, своїм географічним положенням на цім континенті, своїм культурним рівнем Німеччина безперечно не лише дорівнює, але і перевищує дотеперішніх гегемонів європейського життя. Кілька десятків років число Німців не було більшим за числом Французів, а нині перших є вдвое більше за других. Організованість Німеччини значно більша, як у Англії, устатковання першої є модерніщим і досконалішим як у другої. І наколи в англійській фармі не рідко подибується радіо та піаніно, то вони є давніх, прадавніх типів, як рівно перстарілі ж англійські залізниці, домашній комфорт, і т. п. Тоді, як пімецькі фабрики і заводи, двірці і дороги визначаються модерністю техніки.

Тож логічно думати, приходиш до висновку, що, наколи давніще центр культурного і політичного життя на нашім континенті лежав в Парижі, куди він пересунувся з давнього Риму, перешовши через Грецію, не було би проприроднім, щоби той центр перемандрував би десь на схід, власне до Німеччини. Такі мандри центру ваги нашого континенту йшли в парі з пересуванням його кордонів, що були колись на Рейні та Дунаю, пізніше пересунулись па Одер та Вислу, а тепер пруться ще даліше па схід до Дніпра, а може і ще глибше.

II. Європа в перебудові.

Ідея Паневропи від довшого часу ніби зависла в повітрі і як стигла ягода проситься до уст. Вона була недавно боєвим конем аматора від політики і дипломатії графа Кудентове Калоргі. На ній спекулював постарілий Бріан, коли хотів пожати лаври на трибуні такої установи, що звалась Союзом Народів, яка мала свій осідок в Женеві і яка зникла, мов камфора, скоро в Європі дійшло до поважних розмов між народами.

Союз Народів зложений по рецептурі американського професора Вільсона і призначений для внутрішнього вжитку Європи був ніби карикатурою тої Паневропи. Що справді. Хоч і мав він за головний предмет своїх безконечних нарад справи європейські, однак в його складі не бракувало різного колібу розаєвропейських представників, крім тих, що на їх сумлінню лежало авторство тої установи. Тож не диво, що під егідою Союзу Народів європейське життя дедалі більш заходило в сліпу вулицю. Кінець кінцем вузол міжнародних відносин затявся так сильно, що не було іншої ради, як розрубати його мечем.

Тому то і справа порозуміння між європейськими народами, хоч і як миролюбна, не могла бути переведена Союзом Народів, а увійде в життя хіба через тріумфальну браму переможця. А зрештою здійснення миролюбної ідеї шляхом війни не є вже так неймовірним, як то може здаватись на перший погляд. Бувають ситуації, що лише твердий піастук може запровадити мир і здавна відомо, що насильство є часто повитухою великих і спасених діл.

Тож дуже можливо, що і перебудова Європи на нових основах, узгіднення між її народами і зміцнення почуття солідарності у європейців станеться шляхом війни. І спричинником їх буде переможець, що силою свого авторитету і свого пястука накине нашому континентові і його мешканцям спільність устрою, інтересів і почуття. Націонал-соціалістична Німеччина виявляє подібні заміри і має поважні данні доконати цього завдання.

Перебудова порізеної і розбитої Європи на суцільну Паневропу зумовлює певного рода революцію в різних ділянках. І відається, що така революція відбувається на наших очах, хоч не всі її помічають і оцінюють її глибокість. Як би сучасна світова криза не кінчилася, одно в певним, що для Європи нема повороту назад, до старої політично-суспільно-господарської системи. Щоби не згинути, вона повинна бути перебудована від споду до вершка, відбути внутрішню революцію і встановити новий лад.

На зміст тої революції складаються різні матеріальні і моральні чинники. Між ними не останнє місце займає техніка. Вона перевертає коміть головою наші поняття війни, стратегії. Завдяки застосуванню летунства, танків, підводних човнів повстал новий тип війни «бліскавичної». (Хоч роздумавши, приходим до висновку, що цей тип дуже нагадує війни «варварів» яких кінота застакували римські легіони бліскавичністю своїх пересувань).

В кожнім разі, коли пригадати окопну війну 1914—1918., той факт, що Франція чулася недавно за лінією Мажино, як у Бога за дверима, коли уявити собі спосіб опанування Кіпру не з суші, а із моря, лише з неба, тоді зміст і глибина революції в ділянці воєнної техніки стає вражаючими.

Вилів воєнної справи на політичний лад і на ширення ідей все був неабиякий. Чи ж не винайді сідла уможливив варварам наводнити Європу і доконати Римську Імперію, на зміну якої прийшла середньовічна Європа? Чи ж не новий тип «народної армії» дав можливість Наполеонові рознести ідеї французької революції по всій Європі і замкнути добу абсолютного монархізму?

Тож і в наші дні німецький танк несе в різні закутини Європи поняття й ідеї, з яких буде складатись наше завтра. І то тим більше, що услід за тим танком йде німецька організованість. Наколи є очевидним, що німецька армія є наразі єдину силою в розбитій і росторощеній Європі, адібна втримати цю останню перед анархією, то не менш очевидним є, що пімські методи є єдиними, що надаються до зорганізування нашого континенту в якусь цілість. Щож до методів Союзу Народів, то вони скрахували раз і на все.

Понад цих матеріальних чинників є третій, цим разом моральний і який також діє на рахунок орг. Європи. Ним є почуття солідарності європейських народів. Цей чинник є дуже важливий бо без нього і одною силою обєднання не осягнути. Це почуття солідарності в потенціялі існувало завжди, але воно зрівноважувалось внутрішніми супереччами і тертями. Допіру в стичності з американською чи азійськими цivilізаціями Європейці чулися

привязаними до свого континенту і спосінми між собою невидимими зв'язками.

Обєднання європейських народів під егідою Німеччини вже сприяє зміцненню почуття солідарності, бо ставить їх на одну стону і усуває в значній мірі суперництво між ними. Але більш того, ворожа постава Англії та Америки супроти самої ідеї обєднання мусить сприяти зближенню тих народів. Та постава є того рода, що Америка намагається накинути Європі як свій спосіб думання, так свій крам а також скупчене в її банках золото, що заносить на обернення Європи в американську домінію.

Перед лицем цієї загрози Франція устами адмірала Дарлана дає приклад чинного спротиву і треба чекати, що за її проводом ціла Європа обєдається вколо Німеччини, створюючи в той спосіб реальні підстави Паневропи.

III. Нова Європа.

Нова Європа народжується в вирі революції, народжується в муках і в терпіннях. На наших очах відбувається переоцінка різних вартостей моральних, соціальних і політичних, на наших очах в житті, приватне і суспільне, вдираються нові звичаї і установи, укладаються нові кордони, встановлюються нові взаємини між народами. Ми, сучасники цих перемін, стоймо надто близько до них, нам ще бракує історичної перспективи, щоб ми могли вирано бачити, о що ходить. Тим не менш вже тепер вирисовується образ нової Європи.

Багато з тих моральних вартостей, якими писалася стара Європа і які вважалися вершком поступу, нині тратять свою притягуючу силу. «Свобода», що була правдивим божищем наших попередників, зачинає гнітити сучасну людину, розгублену серед виру подій і вона зачинає прагнути над усе авторитету, проводу. Тож, що не тратить присутності духа і змагають до великих діл, завоюють за дисципліною, як засобом успішної акції. Розкоші і утіхи безжурного легкого життя, що були донедавна ідеалом загалу, тратять свою принадність і відходять на другий план перед свідомістю обов'язку, особистого й національного.

Демократичний уклад суспільно-політичної організації також тратить кредит наших сучасників. Він бо не врятував цивілізовані народи від суспільних катаклязмів і тепер допроваджує людство до конфлікту між континентами. Замість сподіваної рівності громадян і народів, яка в большевицькій практиці набрала дивовижних форм новітнього кріпацтва, виступає як абсолютна вартисть і життева конечність гіерархія. Людина добровільно стає на послуги громади, яка в формі нації підпорядковує собі особу. Національний інтерес робиться найвищим критерієм.

Нова ідеологія вносить в життя Європи поняття соціальної справедливості, змагає до ушляхочлення праці. Звідси ворожість до падмірно вибулого капіталізму, епекулативної фінансерії, панування кліки банків і промисловців (плутократія). На цій точці фашізм і націонал-соціалізм сходяться з большевизмом, але

сходяться не як спільніки, лише, як суперники. Бож в остаточних цілях, як рівно в методах і в практичних справах, західно-європейські націоналізми в далекі азійському комунізмові. І наскільки перші є будущі і спасені для Європи, настільки другий руйнуючий і ворожий цій останній.

Перебудова Європи вносить значні поправки і в ділянку міжнародних відносин. Злука в тій чи іншій політичній формі народів Європи є конечною, бо без неї ця остання не буде в staatі зорганізувати своє внутрішнє життя, а ні оборонити свої інтереси в світі. Та злука може відбутись лише ціною обмеження суверенності народів і то при умові гегемонії чи провідництва одної нації. в данім разі Німеччини.

І як то не дивно, може власне в цій гегемонії полягати ритуок і добро країн та народів, що в наслідок свого нещастливого географічного положення (Чехія) не були в стані користати з їх теоретичної суверенності, і робились предметом чужих впливів.

Разом з тим злука зменшить небезпеку, що її витворювало надужиття суверенності для етнічної природи слабших груп, як то було в Польщі з меншинами. Зрештою виміна і пересування населення управильнить етнографічні кордони між народами, і тим зменшить ризик конфліктів.

Обмеження суверенності уможливить зорганізовання господарського життя Європи, як цілості. Виробництво і споживання стане більш плановим, і ризик господарських кріз та соціальних заколотів зменшиться. Очевидно матні труднощі торговельної виміни будуть коли не цілком усунені то значно ослаблені. Грошова система, як рівно поштові оплати будуть однакові на всю Європу. Однаковою буде і колоніальна політика, а може і адміністрація колоній, які стануть спільними для цілої Європи. Тим шляхом Європа потрафить скоріше забезпечити себе належними сирів'ями і використати доцільніше чужі ринки та власну промислову потужність.

Річ очевидна, що подібна організація господарки в Європі можлива лише при умові існування одного кермуючого центру на всю Європу. Коли би довелося встановити такий центр шляхом догоди між заінтересованими, то до такої організації певно ніколи би не дійшло. І тут авторитет і принука сили може бути спасенним для європейських народів. Такий центр вже твориться в Німеччині, де вже установа компенсати при виміні товарами в цілій Європі і куди по малу стягається з усіх країн Європи різні міжнародні установи.

IV. Нова Європа в світі.

Найбільше вибухання і поширення європейської цівілізації та потужності Європи зійшлося, як в давній Еладі, з початком внутрішнього ослаблення. Цей підупад йшов в парі з затратами європейськими народами їх позицій на інших континентах. Під цим оглядом період «між двома війнами» був найбільш катастрофаль-

ним. Власне за той час народились сумніви і повстали думки про «сумерк» Європи, а то і цілої білої раси.

Отже нова Європа, щоби не загинути, повинна не лише спинити внутрішній розклад, але також відискати втрачене і здобути нові позиції на інших континентах. Але насамперед вона повинна змобільзувати свої сили і перевести евіденцію власних засобів, порядно обсадити і використати свій власний терен. Це й потрібно, щоби вижити і щоби провадити розвіт на дальші простори. Отже сучасна скрута змушує Європу точіше означити свій закрес, моральний і фізичний.

Географічне положення Європи досить невиразне. Середземне море скоріше вже її з Північною Африкою, як відділює від цієї останньої. Зновже між Європою, а Північною Азією нема натуральних кордонів і тяжко сказати де кінчиться один континент і починається другий. Історичні справки не розвязують питання, бо з одного боку Середземне море все було для Європейців «mare nostrum» а східні кордони Європи все були в стані «ставання», бо вони все пересовувались на схід, включаючи в європейський світ все нові простори. Тож не дивно, наколи сі кордони зазнають змін, втягнувшись до складу нової Європи країни, що досі були на одній, але які є потрібні Європі, щоби бодай частинно унезалежнитись від інших континентів.

Після внутрішнього сконсолідовання Європи, повстане питання розбудови європейських позицій на африканському континенті і включення його в систему господарки Європи. Ця справа має величезну вагу для майбутнього цієї останньої. Географічно й історично Африка є натуральним продовженням Європи і в значній мірі її господарським дооповненням. Тому то в останні часи концепція «Єврафрики» займає поважне місце на шпалтах часописів і в умах державних мужів.

Щоби Африка могла дійсно і вповні злучитися з Європою потрібний трівкий і солідний політичний зв'язок в формі підпорядковання першої другій. Значна частина чорного континенту вже належить різним європейським народам (Франції, Бельгії, Італії). Але решту, як рівно деякі колонії, що під час теперішньої війни відлучились від своїх метрополій (Бельгійське Конго, Італійська Абисинія) доведеться підгортати силово.

Це завоювання Африки Європою є справою технічно нетехнікою і вимагає немалого часу, але в жаднім разі не є уточнійшим. Справа улегчується тим, що в Африці немає націй, що мали би глибокі коріння в місцевому ґрунті і могли би мілітарно протистояти Європі. Коли і буде спротив, то з боку неафриканських потуг, як от Англія чи Америка. Але цей спротив не може мати рішучаого значення, бо не може дорівняти мілітарній потузі Європи, яка до того займає стратегічне положення безконечно вигідніше, як З. Д. А. чи Велика Британія.

Посідання Африки є для Європи питанням життя і смерти, бо інші континенти, а що найменш значні частини їх, за яких вона живилася давніше, поволі замикаються перед нею. Так є з Східною Азією, де конкуренція Японії витискає білі народи з торго-

великих ринків, а паназійська ідеологія висміує політичний ґрунт з під ніг європейців. Узгляднюючи логіку річей члени потрійного союзу, що зложився навколо Оси, пімецько-італійської, погодились на тім, що Далекий Схід як рівно Пацифік мають слугити життєвим простором для Японії. Щоправда ця догода не виключає співпрацю Європи з Японією в Азії, але перша в силу свого географічного положення і внутрішньої організації все буде там непереможним конкурентом Європи.

Щодо Америки, то тут Європа зазнає конкуренції з боку З. Д. А. Південно-американські країни і далі потрібують промислової Європи, яка постачала їм вироби дешеві і не гірші, як північно-американські. Але ці ринки стоять під контролем З. Д. А., які де далі більш дражливі на точці засади Монроє і намагається поширити її в невластивий спосіб на господарську ділянку. Більше того останніми часами З. Д. А. не обмежується недопущенням Європи до американських справ, але намагається диктувати європейським народам їх спосіб поступування в їх власних внутрішніх справах.

ЮРІЙ АРТЮШЕНКО

Провідна роль України на Сході

«Волгу весли розкропити,
а Дон шеломи вилляти».

(Злітопису).

Географічно-стратегічне, геополітичне, положення України було й є без сумніву одним з найважніших чинників у формуванні провідних політичних зasad України в її місії на Сході. — Безпосереднє сусідство зо степами Середньої Азії й посереднє через Кавказ і Чорне Море з Передньою Азією й Середземним морем: безпосереднє сусідство при гирлі Дунаю через Румунію з балканськими землями: і нарешті, сусідство з Середньою й Західною Європою: та головним чином оте перехрестя доріг із Сходу на Захід і з Півночі на Південь, визначають підставові політичні нарядні, тактику, стратегію й саму державно-політичну концепцію Української Держави.

Ta понад цим, як і понад іншого характеру чинниками, при формованні українських політичних підставових зasad, є чинник духовно-силовий-волевий. — I власне небуденний національний дух, наймогутніше напружена воля та безсмертна в серці Нації ідея, визначають Україні ті політичні дорожкі, з яких то й випливає провідна роль України на Сході. — Своя власна українська духовість, як і свій власний Національно-політичний стиль змагань, зродили ту всенаціональну Ідею, яка історично є мітом, стимулом, для того державно-творчого росту, в якім Українська Нація сама собі творить призначення, сама себе встановлює, сама

для себе веде власну місію свого післаництва на Сході. — Із глибин українського народу, в розгарі визвольних змагань національної революції, в повнім блеску, сириаючися на стару непохитну українську мораль, сувору етику й могутній дружиницько-козацький дух — стала Найвища Українська Ідея. Пробудивши спідомість нації, Вона — Ідея випровадила Український Нарід із тої етнографічної обмеженості, яка гальмувала його духа, та показала Українській Нації всі історичні землі й шляхи — простори викупані в крові найкращих її синів. І стало чудо. В серці Нації ожила національна снага, тих найкращих її лицарів, які здобували Підкавказзя, щоб заложити там Тъмутороцьке князівство, які ходили на Хозарів, щоби в гирлі Волги й на побережжях Каспія утвердити свою владу й встановити там свої закони.

Серед твердих геройчно-творчих змагань, із невідривно прикутим поглядом до слідів Великих Предків, адієсює Український Нарід свої історичні заповіти. — З незломною вірою в провідну ролю України на Сході. Він із жагучим поривом, — не спинючи-ся перед перешкодами і відбиваючи удари, що їх закон життя завдає Йому, (як і кожному іншому і то без ніякого винятку народові) прямує залізною ходою до невідхильного здійснення Ідеї Державницько-соборницького Чину.

1. МИНУЛЕ.

Княжа доба.

Як історія нам подає, то ще в VI ст. ціле побережжя Чорного Моря — від Дунайських гирл, аж поза Дін — було заселене українським народом. І власне, тоді то наші Великі Предки колонізуючи простори сучасної південно-східньої та східної України заложили над Чорним Морем підвальні перші на Сході Великодержави, що там означала межі й простори Європи. — Першими були наші предки, які кинули зерно в ті землі. Вони перші понесли на Схід — під охороною меча — хліборобський плуг, що був у тих часах символом культури. Власне в тій політично-культурній місії на Сході, в тій боротьбі України з тюрко-монгольськими ордами за межі між Європою й Азією, Українській Нації припала найтяжча, але тому й найпочесніша роль. І ті мільйонові жертви, що впали в цій боротьбі, надали нашим предкам, і тільки їм, історичне і моральне право встановити для своїх прийдешніх поколінь місію свого післаництва на Сході.

Політично-культурна місія наших предків ішла на схід до IV. ст. через торговельні каравани, — що повязували Україну з Туркестаном, Персією й посередині з Арабією, поки їм на перешкоді не стали тюрсько-монгольські орди з яких найжорстокіші були — гуни, авари й татари.

Гуни, — які вийшли з монголії, — загородивши торговельним караванам з України й на Україну дорогу над Волгою, посунулися коло 370. року аж на саме чорноморське побережжя. З цього

першого мандрівання тюрсько-монгольських народів, ще й сьогодні маємо в сусідстві їх репрезентантів, — а це татарів, із яких надволовські т. зв. казанські, є найчисельнішими. При цім, до речі, варто згадати ще про одного з них народів, що осівши тоді ж — у IV^{ст.} в нашім сусідстві є там і до нині, це — чуваші (яких походження не є остаточно вирішене в науці). — Вони замешкують між правим берегом Волги й дрібними — Сурою й Свіягою. Гуни були тими першими, що вирушили зо сходу на захід для знищенні культурно-цивілізаційного розвитку цілої Східної Європи. Вони дійсно, для неї, — аж до смерті їх провідника Аттилі (453. р.) — коли то підбиті племена повстанням започаткували скінення гунського ярма, — стали «бичем божим». У недовгі по гунах, — як що незадувати тюрської орди болгарів, яких не так уже дуже відчувала Україна, — посунули тим же слідом авари (обри), які, як і гуни, дуже далися в знаки нашим предкам. У між часі побережжя Каспія опанували Хозари й посунулися слідами тюрсько-монгольських орд із початком VIII^{ст.} аж до Дніпра.

І так український народ у своїй політично-культурній місії на Сході з'стрів від IV^{ст.} до VIII^{ст.} на своєму історичному шляху кілька, одну за другою, сил, що примусили його перейти від наступу до оборони. Та вроджені здорові перві не дали українському народові згинути. Він під ворожими ударами тільки гартувався, — перетоплював свідомість окремих племен у ту тверду національну волю, що започаткувала в IX^{ст.} скучення всіх до тепер розрізних українських племен навколо одного спільногого для всіх ідеалу «Станьмо кріпко та непосоромімо землі руської... — (української...) — (Святостав Завойовник), чи — (за Володимира Мономаха) — «Нам дай Боже за христянині і за Руську землю голови свої зломити і мучеником пречтеном бити». (Київ. літ.).

Тому то активна оборона українського народу від нападів із Сходу мала в собі багато світлих геройських подвигів яких і в всесвітній історії було мало. До таких світлих — тоді записаних золотими літерами — сторінок історії належить зокрема й похід Святослава Завойовника на хозарів, яких державу він знищив і зруйнував до тла їхньої столиці Ітиль, — і то майже так як римляни Карthagіну, — незалізничи каменя на камені.

Знову були відкриті східні торги для українського купецтва. І від тоді вже ні нові наступи орд східних кочевиків, ні змінне підстя в противійських війнах, ні навіть втрати княжої державності не згасили й ніколи не згасять в українському народі жаги до національної місії на сході. Започаткована геройська традиція збройної боротьби зо сходом на все зажевріла від тоді невгласимо в серці української нації. І тому хоч у X^{ст.} знову посунули азійські орди печенігів, а в XI^{ст.} тюрки й за ними половці й нарешті в XII^{ст.} двома навалами татари, то все ж український народ їх усіх зустрічав кожного разу на полю бою. Чи то розгром половців Володимиром Мономахом, чи то похід Ігоря на половців, чи то хотьби навіть геройська задержка грудьми самих Киян походу татар на Європу, — які то по трупах Киян і по звалищах укра-

їнських величавих святынь, до матері українських городів удер-
лися татари, — дають лише українському народові право дальнє
продовжувати його місію на грані двох світів.

Козацька доба.

І по упадку Київської Княжої Держави український народ не зрікся своїх національних ідеалів і хоч був фізично вичерпаний не strатив своєї духової питомості й щоб зберегти себе національно він відмежовувався від всякого стику навіть культурного чи особистого з татарами й тих, що ухилялися від цього, суворо карав, — як то у XIII. ст. король Данило з називайною жорстокістю винищив був «татарських людей» — з українських прикордонних осель. Українські ж західні землі, сконсолідовани в сильній державі, навіть тоді вже намагалися відігнати татар від Дніпра.

Із упадком княжої держави, а то ще й раніше — починаючи від XI. ст. частина населення втікаючи від татар пішла за — таک тепер звану — межиросійську височину, яка в час найбільшого розквіту київської держави була східнім її кордоном. Там мішаючися з фінським населенням започаткували творення московського народу. І коли в той тяжкий час в Україні народ черпав з насиченої українською кровю землі нових сил для поповнення тих втрачених сил, виали в столітніх протиазійських змаганнях, — то на теренах московщини йшло дальнє мішання народів, а то вже з монголами, які перебираючи слов'янську мову й кровно мішуючися з москалями вносили в життя московського народу монгольського духа, «Ведь мы же монголы з раскосимі і жаднимі ачіма» — говорить один із російських письменників про себе й свій народ. Так скріплена татарами Москва почала рости в силу та перебираючи повністю історичну місію тюрко-монголів у їх поході на захід, вона з поділом кіпчацької держави в XVI. ст. заняла й й два ханати (Казань і Астрахань).

В міжчасі український народ поповнивши свої тяжкі втрати в людях перейшов в XV. ст. знову до наступу проти азійських орд і почав під кермою своїх славних отаманів і гетьманів козацьким списом і шаблею видирати з рук степовиків пядь за пяддю української землі, закріплюючи її українським плугом на віки вічні за собою, — так, що вже в XVII. ст. він дійшов знову до чорноморського берега. І хоч століття минули, але свіжо маємо в памяті, як то козацький орден запорозьких лицарів високо ніс у вершинах — «оборону християнської віри й Батьківщини» — своє післанництво бути охоронцем скрижалів святих дружинницьких заповітів. Поновно був ожив дух поляглих в обороні Києва славних Киян. І тому то не диво, що не тільки в очах самого українського народу, але й в очах цілого тодішнього християнського світу козацькі успіхи знаходили живе признання й викликали радість. І тільки «християнська» Польща робила в тім виняток — приготовляла ніж у спину України, готовуючи для неї ще гіршу від татарщини — неволю.

«Благослови ти мене, пане Хвилоне, на доброго коня сіати, а кримцями, нагайцями на поединку погуляти» — на таких то народніх думах висловувалося козацьке Лицарство в своїм поході на схід і тому не дивно, що майже в нечуваній в світі 300-літній безпереривній боротьбі татари в чорноморських степах були українським козацтвом майже зовсім винищенні. І саме тоді, в своїй боротьбі за Сходом, Україна віч на віч зустрілася з Московщиною. І так, наприклад, у 1618. р. Гетьман Сагайдачний із 20.000 козацького війська пішов був на Московщину та перейшов її переможним рейдом, аж до Путівля, — який разом із сусіднimi московськими містами йому піддався. Та католицька Польща, що давалася в знаки козакам не менше від «бісурмен», стримує на який час рух українського народу до опанування Сходу, що вже за Сагайдачного набрав був значного розмаху, та приневолює Великого Гетьмана Богдана Хмельницького шукати помочі проти неї — «на захисту віри своєї благочестивія греко-руськії і на оборону погибаючії і упадаючії отчизни своєї» (Універсал Хмельницького). І то шукати помочі не тільки самих «бісурмен» але й в Москви. Та заключений союз із Москвою дався Україні гірше в знаки, як татарська неволя. — Московщина підступно грабуючи її руйнуючи Україну не шкодувала засобів, щоби завсякому ціну перегородити Україні шлях на Схід перетяти Україні доступ до моря. І вона запопадливо колонізує, москалями, сербами, болгарами й греками степову полосу, — нагороджуючи її цинічною назвою «Новоросія». Та й це не спинило переможного походу української нації на схід. Вся ця мішаниця народів зникає під її напором або відеується далі на схід чи напівденний схід, так що з кінцем XIX. ст. й початком XX. ст. український народ знову посунув етнографічні межі України аж до берегів Чорного Моря, Каспія, Кавказького підгір'я, І лише український народ із його геройчною духовістю міг здобути її задержати на все за собою степи, — яких широчінь відповідає величині духовного гону та розмаху творчої думки її чину українського народу.

Та з ментом, коли Московщина загарбала Україну, настала безпосередня загроза її для західної Європи, а особливо ж коли вона завоювала східнє побережжя Балтику, та розбила українська війська Гетьмана Івана Мазепи та шведські Карла XII. під Полтавою, від коли то під усікого роду формами Московщина, що перейменувала себе на Росію, веде безупинно наступ на «гнилу Європу» — по її термінології.

2. НОВА ДОБА — СУЧАСНЕ.

Отже на підставі останнього, вище згаданого минулого, випливає висновок, який хай буде як би вступом для сучасного. А то: нийвищий час для Європи усвідомити собі, що з програною під Полтавою, — коли то Українці зо своїм союзником Шведами боролися, хоч безпосередньо її не за Європу, а за Україну, все ж, — із тю боротьбою сплітається нерозривно справа оборони захід-

цю-европейської цивілізації проти московського варварства. Європа нарешті мусить признати, що — від тоді, як цар Петро I. «прорубав вікно в Європу», — історична місія України покривається з місією Європи на Сході. — Європа в своїм інтересі повинна признати, що від полтавської програної, боротьба України з Москвою має світове значення. Європа повинна це признати й дати гідну підтримку світовій культурній колисці, Україні в її змаганнях, як це був тоді зробив і проголосив король шведський у «Прокламації Карла XII. до українського народу» — яка звучить: «Обіцюю і перед цілим світом урочисто кленусь честю своєю королівською по скиненні неприятеля свого, повернути землю що козацьку або Руську у первісний її стан самодержавний і від нікого в світі незалежний».

І так по перемозі під Полтавою (1709. р.), Москва почала рости в силу й перетворилася в імперію — вязницю народів, що стала загрозою для цілого світа. Бо дальша збройна боротьба українського народу під проводом своїх гетьманів не змогла цієї загрози здергати, бо кінчилася програною, що привело до цілковитої втрати державної незалежності України й до ліквідації гетьманату. Та пам'ять про славну минувшину козацької України, пам'ять її вольності ще піднімає — в 1768. р. новий визвольний рух — гайдамаччину, який царська Москва спільно з Польщею підступно й криваво згашують; далі в 1855. р. т. зв. рух Київської Козаччини, коли то кілька мільйонів селян-кріпаків змобілізувалися в повнім порядку на козацькій способ і в такій організованості піднялися за нову козацчину, за — «козацькі вольності»; ще пізніше 1902. р. і в 1905. р. — народні повстання; поки нарешті в 1917. р. знову український народ, завдяки своєму здоровому інстинкту, підняв прапор боротьби за українську державність і створив українську національну Армію, що уособила в собі княжих дружинників і січове козацьке лицарство.

І хоч по утраті української козацької державності, на якийсь час і випала була шабля з козацьких рук, то все ж із плугом у руках український народ продовжував по традиції похід на Схід. У короткім часі український колоніст, як добровільний переселенець чи як політичний засланець, щораз далі поширював дальні межі свого володіння й тим межі Європи в середущу Азію, залишаючи густий ланцюг колоністів вздовж Волги, Уралу та північного пограниччя Туркестану, — по один і другий бік далекосхідньої залізниці. І як каже італієць Люїджі Бардзіні у своїй книжці «Царство катарги», що вийшла в 1935. р.: «Українці — це єдині европейці в Азії».

Врізуючись у Азію український народ не забував своєї історичної місії й всюди де лише осідав будив в автохтонів революційного духа проти Москви — цього кровного й духовного спадкоємця парварської Азії, що видала із себе таких велиtnів руйни як Атиля та Джін-гіс-хан.

Тут ми відхилимось на хвилю від безпосередньої нашої теми й подамо деякі інформації й наші перспективи, що до Сходу.

І так, до наших сусідів на Сході належать ті народи, що заселяють Туркестан, Сибір і Далекий Схід. Власне ми повинні цим народам, що поділяють подібну долю, як ми, тепер якнайбільше присвятити уваги.

Найближчим та найбільш цікавим є для нас питання середньоазійських республік, а точніше питання Туркестану, питання, що в час наших змагань може бути — поважним чинником в у становленні та в закріпленні наших позицій на Сході.

Із Туркестаном нас в'язнуть не лише політичні інтереси, але й наші колоністи, яких ми там мали ще зперед кільканадцяти років понад 600.000 із 12 мільйонів усього населення. І то, наприклад, місто Вірний (Альма-Ата) мало 10,7%, Авпія-Ата — 7,1%, Тіш-Пек (Фрунзе) — 5,4% українців, а в одному районі вони творять компактну масу.

На території Туркестану сов. влада утворила 4 республіки: Узбекстан (4.400 тисяч нас.) з столицею Самарканд, Таджікстан (663 тис. нас.) з столицею Дюшамби, Туркменістан (1.040 тис. нас.) з столицею Ашхабад, і Каракіргізія (1 міл. нас.) з столицею Фрунзе. Що до національного складу, то згідно з большевицькою статистикою, узбеків є 52%, таджиків — 14,9%, туркменів — 10,4%, каракіргізів — 8,6% і інших 12,9%.

До того треба лише зазначити, що ці народи десятками тисяч вилемігували поза межі Туркестану, а тому статистичні дані щодо їх чисельності є доволі релативні.

Населення, що складається з кіргізів, туркменів, сартів, узбеків та інших народів, від часу заведення залізниці через туркську рівнину, почало було, крім хліборобства, займатися ще перед війною торгівлею. Однак хліборобство залишилося основним джерелом його матеріального існування, як це було й за давніх часів. Заводніючі канали, що йдуть із річок у різних напрямках Туркестану, зробили з деяких частин туркестанських пустинь цілком придатній ґрунт навіть для високо-інтенсивних культур. Родяться там теж південні овочі, риж, тощо. Досить розвинене шовководство, а заслуговує на увагу можливість широкого розвитку скотарства. Але основне значення Туркестан має як постачальник, і то з широкими можливостями, бавовни, що підносить його економічне значіння, як природного постачальника текстильної промисловості.

Національна свідомість тих народів, хоч іще не находиться на належній висоті, все ж постійно розвивається, а не малий вплив на це мають прибуваючі тут переселенці з України. Повстання автохтонів, датовані ще в дореволюційних часах, напр., місто Коқанд і Джізак, чи повстання 1915—1916. рр. як рівнож повстання в 1921—25. рр., що на його чолі стояли між іншими Енвер-Бей, Ібраїм-Бек, Рокман-Дохта, Мурза-Алі, залишили за собою незнанимі традиції боротьби. Туркестанський націоналізм — це питання найближчого майбутнього.

Коли Україну називають мостом між Європою й Азією, то Туркестан, беручи на увагу його геополітичне значення, можна б

назвати головною трибуною Заходу на північну й західну Азію. Для народів Туркестану терен України є вікном на Захід.

Туркестан це постачальне бавовни й є мостом до Перського заливу, Афганістану та Індії. Але тому, що Туркестан не є економічно самовистарчальним, а що більше, не творить однієї етнографічної цілості, тільки збір різних народів, слабо повязаних між собою та без сильної обеднуючої їх національної ідеї, — то народи Туркестану, щоб на майбутнє забезпечитися, бажають звязатися з тим, хто дасть їм помічну руку у їх змаганнях та ліпші від теперішніх можливості гospодарського розвитку.

Ми, українці, повинні подати туркестанським народам помічну руку, пробудити в свідомості тих народів їхні національні інтереси, повязати їх з нашими інтересами, і скерувати нові, пробуджені сили до спільногого розвитку.

Зокрема наші колоністи в Туркестані повинні поставити собі повищу'мету.

Неменш цікавим для нас є питання **Сибіру**, куди зокрема була спрямована примусова колонізація українців ще від наших козацьких часів. Вілив українців на внутрішній уклад життя Сибіру ще до сьогодні є досліджений; між тим, чи не в тому треба дошукуватися основ так старанно закриваного антагонізму між Сибіром і Москвою.

Сибір для багатьох соток, тисяч, а то й мільйонів українців став новою батьківщиною. Сибір для багатьох з них став новим рідним краєм, що є — або вже зрошеній їхньою кровлю, або вstellenій кістками їхніх дідів, а й прадідів. Сибір для них став новим їх рідним простором, з якого й зродився в них отой сибірський патріотизм.

На Сибірі, де статистика враховує українців лише коло одного мільйона душ, в дійсності українці свою чисельністю перевищують москалів, до того ж треба прийняти під увагу, що надалі виселюється туди сотки-тисячі українців, як рівно ж лишається на сибірських землях і тих з українців, що відбули на Сибірі військову службу. Як рівно ж більшість із так званих «сибіряків» та з амурських, забайкальських і з інших козаків на Сибірі є походження українського, що лише затратили свою рідну мову. Це підтверджує й сама російська статистика, подаючи, що 400.000 осіб подало себе за українців, хоч по українськи не вміють говорити, а скільки то таких, що з тих чи інших причин не подали справжнього свого українського походження.

Сибір творить, так під національним, як і економічним оглядом цілком окремий світ, відмінний від інших частин московської держави. Сибір нагадує в дечім Америку. Подібно, як американці, хоч говорять англійською мовою, не почують себе англійцями, так і сибіряк, хоч говорить московською мовою, все ж не почував себе москалем, а сибіряком. А з другого боку москалі, поцавши в специфічне сибірське середовище, не рідко затрачують свою мову окремішністю. Вистачить згадати, що коло два мільйони міського й сільського населення на Сибірі не говорять на своїх, колись рідній, московській мові. Чи можливе це було б на справ-

жній московській території? Москалі, що мають особливе розуміння терміну «руssкій», нараховують, що з таких «руssких» на Сибірі говорять по московськи понад 5 мільйонів. Міжтим, коли візьмемо цілий сибірський край, отже, південно-західній Сибір із 5,890,000 населення, півн.-східній Сибір із 4 міл. та Тараханський Край із 24 тис. населення, то матимемо коло 10 міл. населення; це, згідно з московською статистикою майже половина населення не говорить по «руssки». До того додаймо, що переважаюча кількість сибіряків, які говорять по московськи завжди підкреслюють, що вони не москалі, а сибіряки. Тих, що почувають себе дійсно москалями, є на Сибірі незначний відсоток.

Економічно Сибір також уявляє самостійну одиницю. Це сільсько-господарська й лісна країна, багата на різного роду сировину, що його можна переробляти на місці, а земні багацтва й лежать не досі нерухомо. Сибіряки могли б легко розбудувати свою сільсько-господарську промисловість, і то в таких розмірах, що переробляли б не лише свої, але східно-азійські сирівці. Цей економічний зв'язок Сибіру зо сходом стане тісніший, коли північноморські шляхи через басейни Обу та Єнісея надаватимуться до експлуатації. Сибір дає великі економічні можливості для таких країн, як Монголія, Урі-Хай і Джунгарія, що мають вихід через верхів'я рік Сибіру: Зовнішня Монголія рікою Селенгою та ІІ притоками, Уоян-Хайський 'Цай' приточкою рікою Єнісеєм, а Джунгарія рікою Чорним Іртишем. Незалежний Сибір має великі економічні можливості. Це собі усі зовні сибірське обласництво, тим більше, що Московщина ані в минулому в замін за експлуатацію Сибіру нічого не давала, ані в сучасному пічого не дає.

Це сибірське обласництво підняло було боротьбу за свої права, хоч, треба ствердити, воно досі не мало ясної викристалізованої ідеології.

На підставі всього повищого можна зробити такий висновок: Сибір при своєму геополітично-економічному положенні та при розвиткові відосередніх тенденцій сибіряків, міг би стати головним елементом економічного розвитку близького до нас Сходу, а через Сірий Клин, що має в більшості українське населення, міг би вийти в тісний, всебічний зв'язок із Україною.

Щодо Далекого Сходу, то там положення деяко відмінне. Тут виявилася більша відпорність туземців до нових, осідаючих тут національних груп, із яких лише духовно сильніші змогли затримати свій національний характер: решта підпала під туземний іпалин, підпала культурно й почали засимілюватися. До перших належать зокрема українці.

Українці розселені переважно коло залізниць і шляхів на Забайкаллі, в Амурській і Приамурській кол. губерніях. Зокрема в Приамурській області українці густо розселені в Південно-уссурийському краю, в басейні притоків р. Уссурі та в прибережнім (Ольгінськім) районі аж до рогу Олімпіяди. Тут українці в переважаючій більшості й не диво, що ця й прилягаюча до неї територія дістала назву **Зеленої України**. Колонізація українцями тих земель ішла зо сходу на захід: колопісти прибували на Далекій Схід

шароплавами. Тепер українці дають моральну підтримку сусіднім туземним народам (тунгузам, бурятам, якутам і т. д.) в їхніх змаганнях за виділення в окремі територіальні одиниці.

Треба ще кілька слів подати й про, теж наших сусідів на Сході (поза згаданими у першим розділі цієї статті — татар і чувашів), — калмиків і башкірів. Калмики мешкають по цей бік Волги й Каспійського моря. Вони монгольського походження. Примандрували в початках XVII. ст. до надволзьких степів і зорганізували свою незалежну політичну форму життя, яку втратили в XVIII. ст. в користь Московщини. Вони нераз піднімали повстання проти Москви, які кінчалися невдало. Сьогодні існує «Калмикська Автономна Республіка» в межах, якої живе 107 тис. Калмиків. Що до башкірів, то вони походження тюркського. Примандрували з Азії ще в IX. ст. й поселилися на уральських степах. Їх також у XVIII. ст. захопила Москва й їхні численні повстання були все здавлювані. Вони як і калмики сьогодні мають свою «Башкірську Автономну Республіку» якої число населення виносить 713.693 осіб.

Українські колоністи порозкидані поміж утискуваними Москвою народами сталили їхнє хотіння, волю, бажання звільнитися з московських кайдан, і повязували їхні політичні стремління зо своїми. Так підсилюючи моральні сили тих народів у протимосковській боротьбі, українські колоністи ставали духовими батьками їхніх національних стремлінь. І тому то в 1917. р. революційний рух на всім Сході був подібним до революційного руху на Україні, тоді коли на самих центральних російських теренах він носив цілком відмінний характер. І коли навіть Україна в 1917. р. встала з під загаріщ старої московської імперії, збройно зударилася на північних своїх кордонах і з новим носієм московсько-імперіялістичної ідеї — большевизмом, то і тоді Схід не пішов із Москвою. І пізніше, коли в наслідок московських репресій й терору мільйони нових українських політичних засланців босими ногами по замерзлих східніх дорогах відбивали свій вигнаний марш, — симпатії східніх народів не гасли, але росли до Українців.

Українці здобули духовно східні народи для себе й тим самим для Європи, до якої вони через Україну почали тяготіти. Лишається для України найважніше — здобутки нашого колоніста, з повстанням української держави, затвердити певними політичними актами, та так стати нам порядкучим чинником на Сході, щоби — знищивши на все там московські впливи й вирвавши наїки з небезпечних рук Москви джерело матеріальних сил для її руйнівного месіянізму в Європі — зломити розгонну силу московської духовості. Тим створити міцні основи нового життя на Сході та навязати міцний зв'язок поміж народами Європи і Азії, й забезпечити добробут і національно-культурний розвиток.

Через зміну, яка іде в укладі світових політичних сил, зростає й значення України в міжнародно-економічнім і політичнім світі, зокрема ж в Східній Європі. Бо знову в світі відновляється з забуття торговельні та комунікаційні шляхи з північної, середу-

шої, а то — й із Західної Європи — через Україну — до Малої Азії, Кавказу, Ірану, Іраку й Туркестану, яких господарська вага в сьогоднішнім часі швидко зростає. Тим то геополітичне значення України набирає характер осередку одного з першорядних відтинків світової історії. Та як ми твердимо, куди більше чим геополітичне положення України є важівша життєва сила українського народу. І тому то хоч може хвилеві невдачі переслідувати Україну, — то все ж будучість є за нами, бо український народ виявляє незрівняну в світі силу незломності своєї душі, що є запорукою того, що вага української проблеми все буде лежати в руках самого таки українського народу на українських таки землях.

3. МАЙБУТНЄ.

Україна змагаючися за пронідну роль на Сході, висуваючи свою власну концепцію розвязки проблеми Сходу, все, в усі часи свого буття, шукала коаліції зо Західною Європою, шукала спільніх шляхів у розвязці загально-міжнародних питань. Та не все вона там знаходила зрозуміння спільноти інтересів. І так як було в минулому так є й в період українських визвольних змагань в 1917—21. рр. і вдалішій революційній боротьбі українського народу. — Аж поки над самою головою Західної Європи не завис московський удар, Західна Європа була байдужою до жертв української нації, що клалися не тільки за ідеал української державності, але й за віковий ідеал перемоги духовості «психологічної Європи» над нападаючою духовістю варварського Сходу. — Україна ніколи не забула, чим вона зобовязана Західній Європі й на майбутнє в боротьбі «Занову Європу».

І так, віднайшовши себе в минулому ми можемо тепер уже ствердити, — що український народ має в собі духові й матеріальні дані стати не тільки підметом своєї власної долі, але й взяти на себе віймкову роль у впорядкованні проблеми Східної Європи, та забезпечені її благобуту й довготривалости нового прийдешнього ладу.

В тяжких змаганнях на граничі двох світів, український народ виробив собі правильну оцінку Сходу й тому він зможе належно стабілізувати там відносини й приєднати до своєї системи всі найближчі народи Сходу й тим започаткувати нове взаємовідношення між двома континентами старого світу.

Вага тяжості культурно-економічних, а то й політичних взаємо-відносин двох континентів старого світу лежать головним чином у шляхах сполучення, які як власне перехрещуються в Україні, або йдуть через простори української природної експансії, це то власне підносить Україну до ряду найважливіших під оглядом транзиту країн, а розселення українських колоністів по цих шляхах сполучення в Азії, ще збільшує її питому вагу в взаємовідношенні двох континентів. Система ж водних каналів; що частинно в Україні здійснена, а частинно знаходиться в будові, ще

більш уможливить у найближчому майбутньому ті всебічні звязки між Європою й Азією. А до того треба згадати ще й про летунську лінію, що лежить у найвигіднішим положенні в Україні.

Важним є, що зо землями на Сході вяжуть нас не лише політичні інтереси, але й наші колоністи, що живуть там часто компактними масами — Сірий Клин, Зелений Клин, а то й в Туркестані — Семериченський окр. Теж не менш важним є, що в більшості східних міст є, й то не тим-часово-напливовий, але сталій місцевий український елемент, що сидить тут ще з дідів чи прадідів і який не стратив до нині національної свідомості. І то навіть у таких містах, як Вірний (Альма-Ата), де українці становлять 10.7%, Авпія-Ата — 7.1%, Тиши-Пек (Фрунзе) — 5.4%, тощо — це все в Туркестані, — про що ми писали в згадуваній уже вище статті «Україна й Схід». Ми писали в тійже статті чим є для нас такі краї як Туркестан, Сибір і Далекий Схід, і чим є Україна для кожного з них із окрема, та яку роль мають у тім відіграти наше колоністи, тому про це згадувати тут не будемо, а торкнемося стисло намічененої теми про ролю України на Сході взагалі.

І так, перед Україною стоїть завдання приєднати до своєї системи свободних політичних союзів і силово річи політичної й господарської співпраці, східні краї й народи, що до тепер були поневолені, як і ми, Москвою. При чому, навязання найтісніших взаємин має відбуватися на підставі взаємного пошанування власних сил, отвертості й глибокої етичності в відносинах і взаємних господарських інтересів для добра взаємного. І лише цим шляхом прямувати до створення на Сході такої системи в якій би новий уклад сил був наскрізь приязній українській нації. Така політика, — оперта на правдивих здорових реальних заłożеннях, — що перестерігає інтереси обох, усе приведе, через справний шлях органічного росту, до своєї цілі. Бо добуті успіхи іншим шляхом можуть бути й великі, але історичної проби не відберуть. Хай принцип голої сили примінюваний Москвою на Сході відійде разом із нею в забуття. Хай у досягненні наших цілей буде нам на першім місці наша сильна переможно-притягаюча духовість, яка зedнає нам увесь Схід і зробить Україну знову одним із головних світових центрів культурного, господарського й політичного життя на межі двох континентів, — до якого, як найближчого, будуть тяготіти народи Сходу, а то також, із сьогодні ще нам небезпечної, півночі, звідкіля то ж колись їздили вклонитися — «До столичного города до Києва, до красного сонечка до Володимира».

Само собою зрозуміло, що передумовою такої політики є знищення Москви, як імперії, обмеження її політичної діяльності в етнографічних московських межах і поставлення її на властиве їй місце, цебто лицем до Азії, бо ж — «Ведь мы же тулупом лежим у Азии» — як каже, здається той же, вже раз нами цитований, російський письменник.

І в цій то боротьбі з Москвою ми мусимо всебічно очолити в першу чергу, сили Туркестану, Сибіру, Далекого Сходу, того краю що поки що живе як ідея Ідеал — Уралу, тощо, та скликти їх ста-

ти невідемною складовою частиною нової системи бувших поневолених Москвою народів Сходу, в такій її концепції, яка б у своїм оперто на Україну скріплювала б їх всіх разом і кожного з них з окрема.

Боротьба українського народу з большевизмом, — яку він веде з ним від самих перших годин його народження, — в очах поневолених Москвою народів, є чимсь вищим від боротьби інших народів, бо український народ ту боротьбу веде рівночасно проти большевизму, як большевизму, та проти Москви, як Москви — незалежно від форм її правління. І в цім то, — при своїй концепції нової системи на Сході, — український народ може мати вже сьогодні належний моральний кредит серед поневолених Москвою народів. Це не є без значення при вирішенню східного питання в міжнародній площині, в якій то нарешті український чинник повинен входити в рахунок, коли тільки буде ходити не лише про нову систему укладу сил, але й політично-господарську гармонію та співпрацю обох близьких континентів, а найголовніше про втримання там того стану укладу сил на довший час. Втому, основним вкладом для підстав української зовнішньої політики на Сході, є ріст українських внутрішніх сил і видвигнений ними принцип — підсилювати внутрішньо своє довкілля. Boeh лише поставлення перед самим довкіллям його національних цілей і інтересів, побудить його взяти на себе добровільно супроти нас обов'язок, охоту до праці й дасть можливість досягти це загальний підйом духа, інтенсивність у здійсненні економічно-господарських чи інших планів і скоро досягнення найдальше намічених цілей, чого іншим шляхом ніколи не дастися нам, якраз на Сході, зробити.

Власне запорукою того, що лише нам є можливим це — до переведення, в наші чисельні колоністи в Азії, що пізнали своє довкілля й дальших від нас сусідів і здобули серед них для українського народу довіря. Це власне приведе до того, що ті народи без жадного упередження підуть спільно з Україною до творення нової системи укладу сил на Сході. Зокрема тепер для наших колоністів на Сході, стойть велике завдання — підготовити здійснення тої концепції — яку Україна видвигає для нового звільненого від Москви Сходу. Власне вони мусять тепер більш як коли тісніше повязати поневолені народи за своїм світовідчuvанням і за своєю тактикою практичного діяння з означенім і твердим порядком вартостей.

4. ДЖЕРЕЛО СИЛИ.

«Чого сваримося поміж собою й губимо українську землю? Користають з того половці й пустошать наші землі та радіють нашим розладдям. Від тепер будьмо однодушні й спільно боронім та пильнуймо української землі».

(Літописець на маргінесі любецького зізду).

«Тим' то стала на всьому світі страшна козацька сила, що у нас, панове молодці, була воля й дума едина».

(Народня пісня про часи Богдана Хмельницького).

Власна національна «воля й дума едина» — уосібнена в однім державнім Провідником — в Великім Князі чи Гетьмані, та «однодушна й спільна оборона та пильнування української землі — було першим і найголовнішим джерелом нашої сили в минулому.

«А ліпо ни било, братів, возряче на Божію помочь і на молитву святої Богородиці, поіскати отець своїх і дідів своїх пута і своєї чести». (Князь Мстислав Ізяславович), а за козацької доби: «Іже убо за отчу подвигался славу, безсмертним слава вінцем увінчает главу».

(Милостъ Божія).

Невгнута велич духа — в якім був відгомін далеких століть і незабутніх подвигів нашої слави, — об яку навіть після найбільших поразок і невдач роabивалися ворожі наступи, — це друге найголовніше джерело нашої сили в минулому.

«Сребром і златом не наліану дружини, но дружиною срібло і золото».

(Володимир Великий).

«Кшталтом оним древніх Русов, предков наших, кто может возвратити дільности воїнственії і уменьшити отваги рицарської».

(Богдан Хмельницький).

Військовий дух, із якого випливало лицарська етика й чеснота — «Іду на Вас» і Козацька Нація, — що на сьогоднішній мові звучить: «прямуємо до того, щоб стати народом військовим» (Беніто Муссоліні), — це третє найголовніше джерело нашої сили в минулому.

Від перших же часів приняття християнства, — яке український нарід заціоналізувавши підніс до висот непримиримого символу — ідеї державницької боротьби, — український нарід почав виробляти свою власну національно-політичну й культурно-історичну індивідуальність. — Кожний окремий етап історії нашої державності витиснув свою печать на формуванні української Нації й вложив у її душу всі засадничі ідеї української традиції, які ожили й діють у нас тепер і стають тою тревалою й міцною тисячилітньою підмурівкою на яку спирається наша свідомість.

Мицule, сучасне й майбутнє зливаються в одну суцільну єдність — в одній найвищій національній ідеї української Нації, — в Ідею Української державності.

Головні основи суспільного ладу

«Викуплена від її роду або силоміць схоплена жінка була з початку такою ж власністю чоловіка, такою ж річчю його інвентаря, як і всяка інша. Хотів він мати жінок більше, а ставало його на купно й удерикання більшого числа, ніщо не перешкоджало йому мати їх більше. З цього виникає повна свобода многоженства, а з другого боку та обставина, що це многоженство практикувалося лише багатими, значними, а загал жив в одноженстві від незапамятних часів. Так взагалі бувало в патріярхальних відносинах, так було і в наших предків. Історія київської княжої династії дає тому зовсім виразні приклади. Ярополк був одружений з якоюсь грекинею, а сватав Рогніду. Володимир мав п'ять жінок офіційних, окрім численних підложниць. Про многоженність у Русинів і Словян вагалі говорять і Араби: Ібрагім ібн Якуб оповідає, що словянські королі замикають своїх жінок; у одного чоловіка буває їх двадцять і більше. Християнство вплинуло на те, що тільки одна жінка вважалась властивою, шлюбною, інші звалися «меншицями», «наложницями», але й воно не знищило відразу многоженства, ані не зробило різниці між шлюбними й не шлюбними дітьми. Як бачимо з Правила митрополита Іоана, ще сто літ по Володимировім охрищені було звичайним явищем, що деякі «без стида і без срама дві жени іміють». Святополк не робить різниці між шлюбним сином Ярославом і нешлюбним Мстиславом: галицький Ярослав передав своє княгівство нешлюбному синові Олегові, поминувши шлюбного Володимира...».

Ці приклади не залишають сумнівів, що давні пращури теперішніх українців жили патріярхальними, полігамічними родинами. Діти залишалися в родині, мабуть, до моменту свого повного зросту, після чого представлялась подвійна можливість: або вони залишалися й надалі в родині під владою батька чи старшого в роді, і в такому разі приходило до форми ширшої великої родини, відомої в науці під південно-словянським іменем **«Задруги»**, або відділялися і закладали свої власні родинні кубла. Треба думати, що ці нові родини оєдали недалеко від того місця, де трималась батьківська родина, бо ніяка звірина і тим менше людина не емігрує без потреби, але все відчуває жаль за рідними місцями. Окрім почувань, людей тримають рідні місця й свідомість можливості використати, в випадку небезпеки, чи потреби, кожний захисток добро знайомої місцевості. Таким чином родини спільногоЛ пня залишались довгий час по сусіству і в якнайближчому звязку, формуючи собою один **рід**.

Отже, Рід — це родова сполука більшого числа родин для спільної оборони та для спільної допомоги в забудуванні економічних засобів для прожиття.

«Повість Временних Літ» (Літопис) просто каже, що Українці X—XI. вв., чи вірніше їх пращури Поляни: «Жили кождий з ро-

дом своїм на своїх місцях, володіючи кожний родом своїм». Але що ж розуміння цього виразу «родом своїм», то різні дослідники тлумачать його по різному, і то тому, що в нашому давньому Літописі вираз цей вживався не все однаково: іноді він означає увесь народ: «Ми от рода Русскаго» (Іпат. 19), іноді тільки династію, чи покоління: «по сей братъ начаша держати род их княже-ніє в Полях» (Іпат. 6), часом родину: Кий «з родом своїм» (sam один, без братів) хотів сісти на Дунаю, але йому не дали (Іпат. 6). В новгородській версії Кий осівся на одній з київських гір «з родом своїм», а його брати на інших горах. Проф. Грушевський думав, що в цім значенні родини вжито вираз «з родом своїм» і в класичній цитаті про Полян, наведеній вище: кожний жив із своєю родиною і нею правив. Тільки що ця родина не конче мусіла бути тісною родиною в сучасному розумінні цього слова, себто зложеню з батька, матері і недорослих дітей, — але могла бути й ширша.

На обсяг цієї староруської родини може вказати постанова Руської Правди про право пімsti: його мали батько й сини, брати, сини братів і сестер — стце й був би звичайний склад такого тісного роду. Але К. Грушевська вірно зауважує, що цей склад роду був мінімальний, бо закон в ті часи намагався яко мoga обмежувати кількість mestників серед тих, хто почував себе «управненим» мстити за родича. Весільний ритуал український, в якому ми знаходимо стільки пережитків з давніших, навіть передісторичних часів, говорить про «роди» молодого й молодої, як про численні, зложені з близьких і дальших своїаків:

— «Ой роде, роде багатий, подаруй товарець рогатий: Ви, дайте, таточку, волики, а ви, мамонько, корову, а ни дайте, братчики, баранчики, а ви дайте, сестрички, ягнички, ви, **далекий ро-дочку, червоні...**».

Або ще:

— «Бо наш рід **великий**, щоб було чим обділити; у нас **роду много**, не обділим **всього...**»

Таким чином, бачимо, що пам'ять про споріднення йшла далеко поза межі, які визначав закон Руської Правди про право пімsti. Свідомість такого споріднення, спільні економічні інтереси приводили нерідко до того, що ці близькі й далекі родичі єдналися в одну ширшу суспільну одиницю — широку родину (Задругу) з старшим на чолі. Зломіж слов'янських народів найбільше й найживіше затрималися такі ширші родини у західних Сербів. На наших землях, ширші родини затрималися тільки в деяких тірських околицях галицької та Карпатської України, де вони доходять до 25 душ, що мають спільне майно, під управою «газди» або «завідди», найчастіше старшого в родині, що кермує господарством. Такі ширші родини зустрічалися ще донедавна і на Придніпрянщині, а в XVIII в. вони були там навіть досить поширені. В актах XIV—XVI вв. ми зустрічаємо в Галичині, на Волині і в Поліссю так звані **дворища**. Дворище менше від південнослов'янських задруг і відповідає приблизно гірським газдівствам. Виїмково зустрічаються і більші дворища: проф. Грушевський

вказує на одне дворище з 27 господарями. В основі дворища лежить все той самий родовий звязок (на це вказують між іншим їх патрономічні назви, виведені з імені старшого). Але зустрічаємо й дворища, зложені тільки з двох осібних родин, що мають кожна осібні прізвища, — очевидно, явище пізніше. Назверх виступає дворище все, як одна цілість, — всі повинності виконуються і віддаються з усього дворища, а не з кожного окремого господарства.

Аналогічне з дворищем явище це **Посябрини**, **Себровство**, спілка «**Сябрів**». Це так само група господарств, звязаних переважно крівним спорідненням, часом з неподільними ґрунтами, часом з правами на певні ідеальні частини в спільніх ґрунтах і вигодах. В лівобережній Україні ці посябрини існували ще й в XVIII. в. Лівобічний **хутір**, на думку проф. Грушевського, у своєму початку був властиво отаким дворищем чи посябриною.

Дворища чи посябрини ми знаємо з часів, коли вони вже кінчали своє існування. Для давніших часів ми повинні припинити більше значення в них кровного родового звязку та спільноговолодіння, так що ці дві форми суспільної організації цілковито сходяться з тими, що звуться ширшими родинами, і що відповідають **родам** нашого літопису. Таким чином ми можемо тепер визначити рід (за Грушевським) як родинно-господарський звязок групи людей, звязаних кровним спорідненням (рідше з домішкою чужородців), що спільно провадять своє господарство під проводом родонаочальника, що «володіє» родом.

Але це лише одне значення літописного терміну «роду». Ми бачили, що іноді це слово вживалося для означення не тільки родинно-господарського звязку певної групи людей, що ведуть своє походження від спільного предка, але також певної **державно-суспільної** форми організації, яка, хоча й має, без сумніву, в основі той самий кровний родовий звязок, але вже настільки призабутий та ослаблений чужородними домішками, що тут вже приходиться говорити не про ширшу родину, але про народ чи **племя**. В такому власні змислі вживав Літопис виразу: «Ми от рода Руцкаго». (Іпат. 19).

Роди не могли жити цілком відокремлено, але мусіли зустрічатися з іншими родами. Часто такі зустрічі приводили до боротьби межи ними, але перідко, через поширення кровних звязків шляхом шлюбу (умічкою чи купівлею дівчат) або й через усвідомлену небезпеку перед якимись більшими ворожими родами, вони приводили й до авязування тимчасових спілок, що з часом перетворювалися в сталі, постійні. Підставою для спілок поміж різними родами було перш за все **сусідство**. Ширші родини, чи задруги, не могли розростатися до безкінечності, але, дійшовши певної межі, розпадалися на менші задруги або й поодинокі родини, які натурально не рвали цілковито звязків між собою, а підтримували наскільки можливо кровний звязок.

Група таких родин-дворищ, звязана сусідством, кровними та господарськими інтересами, творила з часом особливу суспільну одиницю — громаду: **Вервь**, що більш менш відповідає сучасному селу. Вервь з одного боку ще така невеличка, що може ручити за

своїх членів і відповідати за переступ, вчинений на її території, з другого ж боку Вервь — це вже свободна спілка, — її члени самі розпоряджають собою і укладають межі собою свободні умовини. Так, з Руської Правди ми довідусмося, що вервь платила за своїх членів «дику виру» (грошеву винагороду), коли не хотіла видати убійника, або коли убивство було припадкове. Але платила цю виру тільки тоді, якщо той убійник дійсно належав до спілки, — якщо він був «вложився в дику виру».

Цікаво теж, що оселі чи дворища, які входили до Верві чи села, не були скучені в одному місці (як то ми бачимо в сучасному селі), а розкидані, як хутори. Зразки такого давнього села ми ще досі можемо бачити по Карпатах, де поодинокі хати стоять серед своїх ґрунтів, а село простягається на кілька десять кілометрів. Натурально, що при такій розкиданості села чи верві, в ній легше могли оселитися чужородці. Тому, якщо ми вже і в ширшій родині відмічали деяку примішку чужородців, в сільському союзі таких чужородців повинно було бути значно більше.

Отже, в формуванні **племени** відограє роль, як ми бачили, окрім кровного звязку ще й звязок сусідський, звичка протиставляти «своїх», що живуть в даній місцевості, «чужим», що живуть де-інде і не беруть ніякої участі в місцевих подіях, а коли й з'являються, то, очевидчаки, з недобрими замірами.

Чималу ролю відограла в організації **племени** й спільна **мова**. В своїх початках, вона дуже бідна на слова і форми і орудує головно сугестією, що випливає з психічної близькості: велику роль тут відограють інтонація, жестикуляція, міміка, все те, що вироблюється в тіснішім пожитті і відрізняє локальну мову від загальних способів порозуміння, спільніх нащадкам одної раси. Не дурно зауважено, що кожна суспільна група має тенденцію творити до певної міри свою власну осібну мову.

Далі важливі значення мають завязки **обичаю**, того, що дозволено і годиться робити і того, що не дозволено і не годиться, бо шкодить іншим, — вони виробляються поволі в спільнім пожитті, і з них пізніше розвивається громадська мораль і звичаєве право.

З обичаєм нерозривно звязуються спільні погляди на довкільний світ, себто **вірування**, які викликають спільні **церемонії** і **обходи**. Одночасно зростає репутація деяких спеціалістів від цих церемоній та магічних операцій, себто **чаклунів і знахарів**. Всі завязки публичного культу й релігії відограють чималу роль в зрості суспільної солідарності та племінного обєднання.

На чолі родів, стоять, як ми бачили, родоначальники. Загальний рівень членів роду ще такий низький і одинаковий, що найбільший авторитет припадає натурально найстарішому, що має найбільше досвіду, тримає в своїх руках родові традиції та персоніфікує кровну родову гієрархію, звязану з культом родинного вогнища та почитанням мертвих предків. В племінному ж спожитті на місце провідника висувається не найстарший, але найенергійніший, найздібніший. І нема сумніву, що поява здібного **ватажка** чимало теж сприяє племінному обєднанню.

В деяких з цих прикмет переходового процесу від неорганізованої **скупини**, майже фізичного сусільства, що складається з сусідів, до організованого племени, проф. М. Грушевський справедливо вбачає звязки того, що дає нам вже вищу форму суспільноти — **державу**, а саме: територію, яку займає, використовує й боронить проти кожного чужого втручання Скупина-Племя; обично, що регулює відносини між одиницями, які живуть на тій території і уважаються «своїми»; авторитет старшин і Ватажка, що виступають, як прототипи пізнішої **влади** чи **уряду**.

Отже — територія, населення і влада. В цій стадії свого розвитку суспільна група починає вже усвідомлювати себе, як відокремлений від інших колективів, як своєрідна цілість, що відрізняється від всіх інших подібних організацій. Характерною відзнакою довершення цього процесу самоусвідомлювання треба вважати появу племінного **імені**, витвореного самими членами племені, або прийнятого зовні від сусідів, що тим іменем себе від його носій відрізняють.

Саме в стадії такої племінної організації знаходилися наші пращури, коли про них вперше заговорила історія.

«У них багато начальників, — писав про Слов'ян візантійський письменник Маврикій, — які не живуть у згоді, так що добре притягти деяких із них на свій бік памовами або подарунками, особливо близьких до наших границь, і тоді на інших нападати, аби **спільна війна** не злучила їх до купи та не звела під одну владу...»

Ця міжплемінна ворожнеча не була чимсь спеціальним і характерним для слов'янських племен, вона взагалі характерна для племінного періоду суспільного життя: — «В племінній стадії людського життя, пише американський дослідник Морган, — кожне племя знаходиться в стані війни з кожним іншим племенем, якщо вони не звязані якимсь особливим договором. Мир серед них — явище виняткове і випадкове. Якщо в первісному розселенні такої постійної ворожнечі нема (рідкість залюднення, соціальне відчуження, незначність зносин зводили кількість конфліктів до мінімуму), то в часи племінного групування ворожнеча група — їх постійний атрибут...»

Ми знаходимо звичайно в кожному племені два процеси: з одного боку все більше відчуження від інших племен, яке може перемогти свідомість тільки якоїсь дісно великої небезпеки, що про неї згадує візантійський письменник Маврикій («...аби спільна війна не злучила їх до купи...»), а з другого боку зрост солідарності в середині самого племени, як наслідок вище згаданої міжплемінної ворожнечі.

Бо в кожному племені починає все сильніше ділати інстинкт самоохорони, що наказує протиставити зовнішній небезпеці солідарну відпорну силу і знаходить цю відпорну силу в розвитку **організаційних** звязків, що поволі починають заступати звязки чисто органічні. Громадська опінія хвалить і розвиває заваяття на ворогів, замилування до нищення їх всіма засобами і перетворює необхідну самоохорону в своєрідний спорт, де полювання на

людину набирає особливої привабливості. Розвивається культ воєнного трофею, — різного роду доказів перемоги над ворогом, що робляться окрасою не тільки окремого чоловіка — вояка, але й усього племені.

Людина, що здобувала більшу кількість таких трофеїв, виказувала більші воєнні здібності, зазнавала більше почестей і натурально оцінювалась на чолі воєнних операцій. Якщо така зачінчувалась успішно, організація, що здобувала усіх, залишалась, а її провідник натурально здобував собі ще більше визнання, зазнавав віхи панування, отримував більшу від інших частину здобичі і тримався за владу, намагаючись її, яко муга, поширити. З другого ж боку і вояки його дружини, що ділили з ним всі небезпеки й ризики організації, але й всі її вигоди, почували себе звязаними із своїм ватажком справжньою воєнною пристрастю. Та і ватажок збагачений більшими частинами воєнної здобичі, міг здобувати собі дальші симпатії своєю щедрістю, дарунками, та все новими щасливими насксками.

Таким чином у племени, що перейшло процес консолідації від неформеної Скупини, як механічного сполучення різних індивідів, ледве між собою звязаних і то тільки на короткий час, до тісних форм племенного сполучення з високою колективістичною етикою («Всі за одного і один за всіх» — правило пімсти і кругової поруки), починається процес диференціації, нового вилому з загального упокорення колективістичній моралі на користь окремих осібняків. Первісна родово-племінна спільнота, де всі були приблизно рівні, бо всі були однаково бідні, однаково фізично й інтелектуально нерозвинені, починає все помітніше порушуватися. Економічно-однастайна ловецька громада, осідаючи на землю, освоюючи різні овочеві та хлібні рослини, починає все помітніше диференціюватися й економічно, і багато з тих елементів, що саме сприяли консолідації Скупини та Племени, тепер все помітніше починають впливати в напрямку перетворення родоплемінного **братства**, звязаного свідомістю спільногого кровного походження чи давнього сусідування в справжню **класову суспільність**, поділену на професії, класи та стани.

Але перше, ніж перейти до студії над цією новою формою суспільності, в якій відиграють більшу роль організаційні, так би мовити штучні, звязки, відмітимо дальшу роль органічних натуральних звязків, що ніколи і в найбільш розвиненій суспільності не гублять цілковито свого значення.

З осідком племени на певній території, на зміну кровного родового звязку, приходить все більше звязок **територіальний** (сусідський, як ми його назвали раніше, коли справа йшла про племена, порівнюючи невеликі). З часом, коли племя, чи то шляхом завоювання, чи то шляхом злиття і союзу з кількома іншими спорідненими племенами, формує на тій своїй території свою **державу**, цей територіальний звязок набирає значення давнього кровного звязку, і територія даної Держави набирає значення **рідної землі**, що злита потом і кровю всіх попередніх поколінь і що ніби зродила останнє живе покоління, яке на ній в даний момент пра-

цю, терпить і змагається. Населення ж, що займає цю територію, називається Нацією або Народом.

Поняття «народу», як нового суспільного зв'язку, спретого, як і Держава, на понятті території, але з більшим підкресленням спільнотного походження, спільних традицій, спільної мови, споріднених звичаїв, та загалом спільної **культури**, виникло тільки за часів французької революції, а виокреслилося тільки в XIX. в. бо в старій римській державі «народом» називалось простолюддя в відміну від аристократичних повноправних клас. В середні віки «народ» чи «націю» аливали водне з Державою, тим часом, як в одній державі може знаходитися фактично і кілька націй, якто було в колишніх Російській та Австрійській Імперіях, або в пізньої Польщі та інших новотворах Версалю. Народ (або нація) став усвідомленим суспільним зв'язком тільки внаслідок довгого процесу останніх століть, як протест проти територіальної самовлади Держави, що переводила обєднання таких різноетнічних елементів, які ні в якому разі не могли і не хотіли зливатися в одну націю і тому приводила до утисків одним сильнішим «державним» народом інших «недержавних» народів, що знайшлися, силою речей, в межах однієї держави. Наскільки такий стан річей був ненормальний і небезпечний для держави, як вищого осягнення суспільної єдності, виразив цілком ясно увесь поверсальський період європейської історії. І Муссоліні, в своїй промові в Палаті Фашів і Корпорацій 10. червня 1941. р. цілком вірно зазначив: «Давня історія, але особливо недавня, виказує, що Держави повинні дбати про осягнення найбільшої етнічної та духової єдності шляхом ототожнення в певній мірі трьох складників: Раси, Нації, Держави. Держави, що набирають забагато чужомовних елементів, мають трудні життя. Іноді, внаслідок вищих вимог стратегічної необхідності, приходиться їх мати, але в такому разі треба застосувати до них спеціальний режим, під умовою, певна річ, їх цілковитої громадянської вірності в відношенні до Держави».

Підводячи підсумки, бачимо, що в основі всіх **органічних** зв'язків суспільності лежить ідея **кровної спорідненості** (*раса*), яка переходить, повільно розвиваючись та захоплюючи все ширші кола людей, з родини до роду, з роду до племени, з племени до держави і до нації. Ідея споріднення — це та перша **суспільна** чи **соціальна** ідея, яка почала вязати людей в усе більші й більші суспільноти, перше під впливом несвідомого звіринного інстинкту, а далі все більше шляхом свідомого освячення тієї ідеї племінного та народного братства і солідарності.

Родина, що відограла таку велику роль в розвитку суспільності, ще й досі служить тим суспільним зв'язком, що найбільше вже відповідні суспільноті. З розкладом і занепадом родинного життя, що привчає людину з дитинства до певної ераптії та дисципліни, до розвитку альтруїстичних та симпатичних почувань, до розвитку почуття солідарності й відповідальності (у батька й чоловіка — перед жінкою й дітьми, у жінки й матері — перед чоловіком і дітьми, у дітей — перед батьками та перед братами

і сестрами) приходить розпад та занепад і відповідної суспільності. Дуже яскраво представлено ролю родини, як основи й підпори всієї суспільності, в творі німецького філософа Шпенглера «Занепад Західу»:

«Первісна жінка, пише він, була матір'ю. Все її покликання, до якого вона стремить з дитинства, міститься в цьому слові. Але в наші часи, жінка виступає, як геройня творів Ібсена, як товаришка, як геройня всієї великоміської літератури від драми північних народів до паризького роману. Замість дітей, вона має «душевні конфлікти», шлюб стає мистецтвом для вдосконаловання взаємного розуміння». Байдуже, чи то буде Американка, що не хоче дітей, щоб не втратити «сезону», чи Парижанка, яка бойться щоб не покинув її коханець, чи геройня Ібсена, яка «належить собі самій», — всі вони «належать собі», всі вільні від родинних обов'язків і всі — безплідні. Такі самі факти, поєднані з такими аргументами, ми знайдемо її в стародавній Олександрії, і в стародавньому Римі, і в кожній іншій цивілізації, що йде до занепаду, і особливо в тій, що з неї виріс Будда... Батько багатьох дітей стає в великому місті сюжетом для карикатурістів... На цьому рівні всі цивілізації вступають в стадію, що тягнується століття, але призводить до постійного зменшення населення. Вся піраміда культурної людськості заломлюється, починаючи з самої маківки, — перше великі міста, потім менші, провінціальні, і нарешті вся країна, що переливає свою кров до міст, щоб підтримати їх на деякий час. Нарешті тільки її залишається, що найпримітивніша кров найпримітивнішого населення, обкраденого зо своїх найкращих елементів. Якщо населення мексиканських Майяків цілковито зникло за дуже короткий час після еспанського завоювання, і їх спорожнілі міста стали здобиччю джунглів, то цей факт слугує на доказ не стільки брутальності еспанських завойовників, які були б без силі супроти напливу все нових поколінь здорового культурного народу, — скільки на доказ виродження цього народу, що почалося задовго до еспанського походу». (т. II. с. 104—6).

Тому власне, всі сучасні Держави, а особливо ті, що як Італія та Німеччина, ставлять добро Нації в підвалину всієї діяльності громадян, звертають якнайбільш уваги на охорону родинного життя та можливо більше зміцнення цієї первісної суспільної клітини. З засобів, що вживаються в цій цілі, треба згадати, окрім широкої пропаганди, встановлення податків на неженатих і бездітних визначення винагород найбільш чисельним родинам, збирання податків не від особи (голови), а від всієї родини, яка акумулює податки, що мали б платити окремі її члени, чим підвищується авторитет і відповідальність голови родини; обмеження розводів до випадків дійсно неможливого — в моральному чи фізичному значенні — співжиття; переслідування судом випадків чужоложства — однаково для чоловіків і жінок...

З другого боку, якщо для зміцнення якоїсь суспільності не обхідно зміцнити перш за все родину, то ясно, що для зруйнування якогось суспільного ладу, треба перш за все звернути увагу на руйнування родини. Це добре зрозуміли большевики і, як тільки

опинились у влади, ввели рекордну швидкість розводів, що мала на меті дискредитувати саму ідею родини і звести її до моменту тимчасового статтевого злучення чоловіка і жінки, як самця і самиці; намагалися відірвати дітей від родини і віддати їх на виховання большевицьких педагогів; примушували жити в одному помешканні три—четири родини з різних соціальних класів і різним культурним світоглядом: в такій тісноті й перемішанні, що виключали поняття соромливості й можливість створення власного родинного кубла, не було місця на виплекання родинного почуття; ввели були п'ятиденний, так званий безперервний тиждень, що не дозволяв членам однієї й тієї самої родини мати спільний день відпочинку та створювати бодай раз на тиждень один спільний родинний фронт супроти життя; зробили все можливе, щоб поділити родину навіть в соціальному відношенні, витворюючи в родинах так званими «зaborними» картками окремі касти з різними правами і привileями: кожний член родини, завдяки такій окремій заборній книзці може залишити родину, коли йому захочеться, — все, що йому треба, він однаково дістане від держави, поскільки держава взагалі в стані йому те потрібне постачати, — бо книжка з «правами» — це одне, а практичні можливості большевицької держави — щось цілком інше...

Так було доти, доки большевики нішили старий суспільний устрій. Пізніше, коли той старий устрій видався ім вже досить знищеним, і вони почали розбудовувати новий, відмінили вони й своє відношення до родини. Почалась пропаганда проти абортів, які раніше знаходили в большевицькій пресі і практиці, як найприхильніше відношення; скасовано безперервний тиждень (хоча більше з причин господарських); на чоловіків, що розводяться з жінками, які мають дитину, накладено обовязок виплачувати частину заробітку на користь тієї дитини; все більше обмежується практика самих розводів. Ось один дуже характерний приклад: в березні 1932. р. студент Олицеров, уявивши шлюб у Москві з якоюсь дівчиною і споживши його в шлюбну ніч, заявився на другий ранок до відповідної влади з проханням про розвод, бо він переконався, мовляв, що родинне життя йому не підходить. Советська влада розвід дала, але... присудила студента Олицерова «за анти-суспільне поводження» на рік каторги.

Цей присуд дає до думання...

6) Організаційні звязки.

Якщо в основі органічних звязків суспільства, як справжня його підвальна, що на ній все тримається, лежить, як ми бачили, родина, то в основі організаційних чи цілевих його звязків лежить **власність**.

«Тому, що значення власності, як підстави класової організації, що повстала на руїнах родово-племінного ладу, нею розваленого, — пише проф. М. Грушевський у «Початках Громадянства», — було усвідомлене і оцінене в кругах наукових і політичних так давно, саме наоколо неї розгорілися завзяті суперечки —

про її походження, джерела, абсолютність чи історичність цього явища. Новіше європейське життя прияло в спадщині від Римської Імперії той юридичний світогляд, який вона виробила до найтонших подробиць, положивши в його основу індивідуальне право, вироблене класовим устроєм Римської Республіки і обгострене до крайності — власності римського громадянина, голови і владики патріархальної родини. Це право, прийняте в основу своєї політики двома факторами нового європейського життя — церквою і монархією, розклаво і знищило колективістичні форми середньовіччя і стало підвальню нового соціального індивідуалістичного строю. Тому й зробилося предметом побожності для всіх його ідеологів і апологетів, і навпаки — це «святе право власності» стало предметом атак для всіх, хто виступав проти цього економічного, соціального й політичного ладу».

Отже насамперед про походження власності. Чи власність явище абсолютне споконвічне, що вічно існувало і вічно існуватиме, чи історичне, що виникло в історичному процесі і розвивалось не само по собі, як щось від людини незалежне, а навпаки — в вузькій залежності від людських потреб і людської натури?

Німецький філософ Шпенглер казав, що власність починається ще з рослинністю і поширюється в історії людського суспільства рівно остильки, оскільки історія має в собі тієї рослинності (органічності) та расовости. Ростина посідає ґрунт у який запускає коріння. Він її власність, яку вона боронить з усією силою, з усім розpacем свого ества проти чужого насіння, проти тіни інших ростин, проти всієї природи... Коли чуеш у лісі, — каже він, — довкруги себе цю мовчазну, невблаганну боротьбу за ґрунт, що віdbувається в день і в ночі, безнастalно, мимоволі відчуваєш всю глибину цього імпульсу, що майже ототожнюється з самим життям. Тут провадиться вічна гірка боротьба, безнадійна оборона слабшого проти сильнішого, яка доходить часто до тієї міри, що її переможець знemагається та підупадає. Тому для Шпенглера боротьба за ґрунт, за землю, це перша форма боротьби за власність, перше усвідомлення власності. **Шпенглер** охоче порівнює селянське життя, що приростає до ґрунту, з життям ростинності. При чому він зазначає, що власність у її найбільш тісному значенні, себто, як щось органічне, що **виросло** разом із тим, чому належить, мусить у початках почуватися, як посілість не індивідуальна, а колективна, суспільна, що належить не окремому індивідуові, а цілому **родинному дереву**, перше родині, а потім родові. Старий в родині володіє ґрунтом в імені всієї родини...

Тут треба відразу зазначити, що теорія Шпенглера при всій своїй привабливості хибна в тій точці, де хоче вивести власність з посідання **певного** ґрунту, себто, з часів хліборобства, яке, як ми знаємо з історії людської культури, попереджали ловецтво та скотарство з уже розвиненими поняттями власності. Але має вона ту вірну прикмету, що відзначає найхарактеристичнішу рису власності — **її близькість**, її так би мовити органічну пов'язаність з тим, хто посідає. Що тісніше якось річ звязана з якоюсь особою, тимбільше вона її належить. Тому навіть соціалістичні те-

орії визнають за людьми право на всі ті речі, що служать їм, як продовження чи заступлення їх натуральних знарядь у боротьбі за існування. Таку власність ми зустрічамо навіть у звірів. Відоме оповідання **Дарвіна**, записане зі слів дозорців лондонського звіринця, про малпу зі слабшими зубами, яка вживала камінь для розбирання горіхів і пильнувала того каменя, ховаючи його в солому та не дозволяючи іншим малпам його чіпати.

МИКОЛА НАДПРУТЯНСЬКИЙ

Психічна структура холмської дитини

(Причини її теперішнього психічного наставлення).

Щоб арозуміти психіку холмщака, дорослого, молоді та дитини — слід прослідити процес, що його переходила Холмщина через многі століття. Бож Холмщина переходить още вже третю з ряду асиміляцію.

Перша — це русифікація. Цілий московський апарат був тільки й приноровлений до цього, щоб пограничні землі засимілювати. Наслідки асиміляції бачимо ще й сьогодні у старшого покоління.

Не всів покінчитися процес русифікації, а вже почався другий етап денационалізації — а саме полонізація. Треба признати, що полонізація стрінулася з рішучим психічним спротивом старшого покоління, бо воно було сильно зросійщене.

І не дивниця. Традиції московського імперіалізму, з ілюзоричним матеріальним добробутом, стабілізацією відносин — витиснули незатерте знамя на психіці старого холмщака. Оскільки холмщака проти фільт полонізації, витворив у нього негативну поставу до всяких новаторств. Його повільний спосіб думання — не встигає поступати за скорим темпом сучасних подій.

Хоч старий холмщак і годився в резигнацію на полонізацію своєї дитини — не бачучи покищо іншого виходу — все ж таки думкою линув до «Мекки поневолених народів» — Москви.

Бо вона являлась одинокою **реальною силою**, що могла його спасті.

І в тому теж дусі батьківський дім впливав на нинішню шкільну дитину — в дусі зовсім противному піж це пропагувала чужа школа.

Про гармонійне, одноціле виховання (що є ідеалом виховання) не могло й бути мови.

Це й скривило душу молодого покоління. Воно безідейне, вийшло зо школи без світогляду, без керми, конечної в дальншому житті.

Бо ж властиво якої правди мало воно триматися?

Де їх правда? В Москві — чи у Варшаві?

Своєї — української правди воно не знало.

Може й часом десь там в нетрях душі ворушилось питання:

а де власна правда? Та брутальний чобіт лицьких посіпак — щораз більше давив його і відбирав йому віру в щось третього — власного.

А зрештою до своєї власної правди старий та молодий холмщак не мав довір'я — вона ж не представляла сама собою можливості реалізації. Це були тільки неясні мрії, яким брак було конкретної форми, та які розбивала тверда, невмолима дійсність.

То ж зрозуміймо нарешті трагедію холмської дитини: вдома русифікація (вплив батьків), а школі полонізація! Чи ж можна тут думати про гармонійну особовість дитини, коли ділають протилежні впливи? Чи ж не могли тут легко витворитись зародки негативної постави до оточення? Та приходить зміна.

Валиться польська держава гнету і визиску.

Холмська дитина опинилася перед новим для неї явищем — українізацією. Надри її душі ворушаться, спрагнені правдивої поживи, а не отрути, що нею стільки років її годували.

Як підійти виховникові до холмської дитини з цею новою для неї правою, зате її власною?

Як поступити, щоб вона її засимілювала, пристягла за свою і нею руководилась через ціле життя? І дитина і первісна людина — схожі під певним оглядом до себе. І на одну і на другу слід діллати конкретами, образами. Конкретів цієї нової правди — маємо на жаль мало. Мусимо майже виключно користуватися **візією** минувшини та майбутності України.

Та це — як ми вже сказали вповні не вистарчає — остане все непевність в глибині душі. Її розвіють доперва колони українських військ, що на вістрях багнетів принесуть волю Україні.

Тоді доперва настане революція в умах та серцях холмщаків і зміниться основно їхній світогляд. Тоді аж стане холмщак на правду членом великої української сім'ї.

І молоде покоління пробудиться з довготревалого летаргу і стане поруч інших, що закріплятимуть волю країни. А тоді в інших обставинах почнеться кувати психіка нового українця, що не узнає етнографічних окремішностей.

І тоді всі творитимуть одно.

С. П.

Тайна перемоги

Скінчили ми зі звичкою святкувати день 1. листопада, як жалібні „листопадові дні“, що завжди зводились майже виключно до панахиди за поляглих. В листопаді маємо жалібне, але в своїй суті не менш героїчне Свято Жертви — 21. XI. Свято ж 1. листопада трактуємо, як Свято Зриву. Зриву абрового, що закінчився, хай короткотривалою, але все ж близькою перемогою. І то перемогою зі зброяю в руках. Перемогою, що своїм наслідком мала проголошення Української Держави у Західній волості.

Тому не від речі буде застановитися при нагоді цього святкування над питанням перемоги взагалі. Над питанням — коли приходить перемога, як вислід яких передумов?

Ми собі тепер просто не уявляємо, як багато зробила публіцистика й пропаганда націоналістичного руху в ділянці перебудови способу думання нашого суспільства. Колись, ще не так давно, треба було дослівно „роздирати ризи“ в пресі, щоб переконати читача, що головним чинником в житті є сила, а не прим. вселюдська, всеобіймаюча любов. І автори такої статті з усіх сторін засипали лайкою, як „деморалізатора молоді“, „зоологічного націоналіста“, „криваву бестію“ і тд. і тп. Сьогодні така теза не викличе жадного спротиву. Її кожний визнає, але це не значить, що визнання це не є поверхне, що кожний розуміє її суть. І що найважніше: витягнє в цього всі конsekвенції т. ан. реалізуватиме її на кожному кроці.

Думка, що головним чинником життя є сила, не викличе спротиву. Кожний з цим погодиться і навіть дуже охоче це повторюється. Але як же ж часто ще ця думка лишається порожньою фразою. І як раніше треба було наше суспільство повчити погоджуватись з цією думкою, так тепер, в другому етапі, треба привчити зрозуміти її сенс і потребу реалізації.

Так все це буде: буде порід і перемога. Виступимо ми націоналісти, виступить ціла українська нація, щоб мстити неволю, карати за кров борців, здобувати найвищий щабель перемоги; можність творити власне життя, розвиватись, потужніти, принести світові нові великі цінності. Але треба усвідомити собі, що і виступ і перемога не спадуть з неба, як спадав досягла грушка з дерева. Це собі треба затягнути, це треба відчути аж до болю нервів і не датись заколисуватися фантазіями. Зрив, революція, змагання, перемога — усе це так, усе це буде, але не прийде само. Зрив прийде, коли буде кому зірватись, коли будемо до того приготовлені. Змагання будуть, коли будемо в силі змагатись. Перемога прийде, перемогу здобудемо, коли будемо сильніші від наших ворогів, від наших противників. А їх у нас не мало й не такі вони, щоб їх легковажити. Нема нічого гіршого й більш небезпечної, як легковаження противника (прекрасний приклад Польща). Певним себе й свої перемоги мусимо бути, але цю певність мусить нам дати фактична перевага над нашими противниками.

Наша боротьба позбавлена тепер ефектів, позбавлена подій, що показували б її успіх. Так легко можна зневіритись, валомитись, розлінуватись. Часом й серед карного членства тепер можна почути; „працій і працій і що з того?“ Вправді революціонери звикли до праці на сліпо, але завжди були зовнішні ефектовні акти чи потім процеси, що кожного наповняли гордістю і заваяттям та почуттям участі в боротьбі.

Тепер ми переходимо найтяжчу пробу: довгий період праці, період підготови, що аж піаніше, в рішаючому моменті дастъ наслідки. Витривати! Ось тайна перемоги! Витривати на стійці. Витривати в підготовці себе, себе й інших. Викресати вогонь в того мертвого нера, мало свідомого й до боротьби не підготованого терену, на якому ми тепер опинилися. Витривати в цій підготовці. Підготовити старі

, освітників чи військовиків до най-
рийде.

Невидно збірного зусилля, але треба ще збільшити індивідуальні зусилля. Нехай наказом будуть для нас слова Івана Франка:

„Кожний думай: тут, в тім місці,
Де стою я у вогні,
Важиться тепер вся доля
Величаної війни”.

Бо так є! Кожний сповняє на нього наложену частину обовязків, кожний виконує доручену працю — що є необхідним камінцем у великій будові, якій на ім'я — Українська Держава!

До історії італо-українських відносин в 1919 р.

В січневій книжці „Пробоем“ за 1941. р. було видруковано статтю Е. Онацького про італо-українські дипломатичні відносини в 1919. Між іншим в тій статті було зачеплене також справу формування українського легіону з полонених бувш. австрійської армії. В другому виданні книжки Р. Бондіолі „Україна“, що в недавнього часу знаходить вже в продажу по італійських книгарнях, знаходимо цікаву передмову дра Е. Інсабата, який кидає на цю справу формування легіону з українських полонених цікаве світло досить незнаних подrobiць. Уважаємо потрібним познайомити з ними ширше українське суспільство, якому неприступна італійська мова.

Др Е. Інсабато одержав був, як він тут оповідає, 1918—1919. рр. доручення від тодішнього італійського Голови Міністрів, п. Орландо, простудіювати справу балканських меншин. Працюючи над цим питанням в Швейцарії, Інсабато почав тут зустрічатися з представниками й інших тодішніх меншин — поляками, литовцями і українцями. В наслідок цих зустрічів, у Інсабата повстала ідея, що для поборення большевизму, що поширювався тоді в Східній Європі, було б необхідно створити федерацію з трьох найбільш європейських народів тодішнього європейського Сходу, себто з поляків, литовців і українців. Ця його ідея знайшла, як він пише, зрозуміння і підтримку серед литовців і українців, і навіть серед деяких польських груп. Князь Вороневський представив його о. Ледуховському, генералові єзуїтів, що знаходився тоді в Швейцарії. „Розмова була довга“ і зрештою, о. Ледуховський, що „походить з українського роду, сполонізованого в XVII. в.“ також схилився був до цієї ідеї. Але більшість поляків була вже охоплена мрією про „Велику Польщу“, відкидала всяку ідею федерації з Литвою та Україною та заперечувала Україні взагалі ваяк право формувати власну Державу... Тим часом Україна таки формує свою власну Державу і звертається до Західних Держав із проханням допомогти в її кривавій виснажливій боротьбі проти московських большевиків. В січні 1919. р. виїздить з Києва до Риму Українська Дипломатична Місія, що затримується деякий час в Швейцарії. Др Інсабато, ознайомившись з бажаннями українців, виїздить негайно до Парижу, де знаходився тоді п. Орлан-

до. В готелі „Едуард XII.“ відбуваються збори видатних італійських політиків, яких скликає Орландо. окрім самого Орланда, беруть участь в засіданні ген. Кавалеро, сенатор Кресті, Мін Зак. Справ Делла Торретта, Міністр Де Трабіля і ще деято. Інсабато докладає побажання українського уряду і пропонує сформувати в українських полонених, що знаходяться в Італії, військову частину і вислати її, з відповідним снарядженням, в Україну для посилення антибільшевицьких сил. В імені Петлюри, він запевняє, що кораблі, які повезуть полонених, повернуться повні українського вбіжжя, — обіцянка досить важлива, бо Італія саме тоді переживала сильну споживчу кризу. Деято зазначує, що перевозка українського хлібу не буде можлива, бо Італія зобовязалась купувати хліб тільки за посередництвом Англії. Та всі розвуміють, що треба щось зробити. Головна трудність інша; в італійських концентраційних таборах нема українців, Галичина була під Австрією, і тепер її домагаються поляки, запевняючи, що це територія етнічно польська. Тоді Інсабато пропонує, щоб було переведено анкету поміж галичанами, бо, на його думку, вони українці, а не поляки і запитано їх, чи мають вони бажання воювати за Україну, під прапорами Петлюри. Його пропозиція знаходить зrozуміння, особливо з боку генерала Кавалера, що її сильно підтримув, і вирішується — перевести анкету. Зпоміж перших 43 тисяч, що були запитані, аж 40 тисяч аголосилися до українського легіону. Треба визнати, що така відповідь була багатозначна та зворушлива, бо виказувала в полонених, що вже воювали та бачили смерть перед собою, великий патріотизм і національну свідомість. Отже, скептицизм більшості мусів поступитися, і був виряджений пароплав, як здається, „Палашано“, для перевозки першої частини українського легіону.

Та Франція і Англія все більше захоплюються мафевом Великої Росії. Адмірал Колчак натискає, домагаючись допомоги, обіцяючи вузький союз з Антантою. Поляки зі свого боку домагаються Галичини і натискають окрема на Францію. Орландо зрештою не витримув цього натиску і погоджується на визнання Колчака.

Це визнання, одночасно з рішенням вітворити Велику Польщу, приводить до ліквідації українського легіону.

(УПС—Рим).

Одвертий лист до українських письменників

Вельмишановний Колего, Пане Редакторе!

Прошу Вашої ласкавости про уміщення в Хв. Часопису «Пробоем» нижче написаного. Будьте в певності, що поданий тут матеріал — правдивий, і що, навмисне не підписуючи його своїм повним найменням, враз псевдонімом одкрию, як що з приводу цього листа виявиться літературна дискусія чи й процес громадського суду. Отже, відповідальність за цього листа я беру повністю на себе.

Як відомо кожному культурнішому українцеві, після окупації Галичини більшевиками, речником української інтелігенції

стало Українське Видавництво в Кракові, що його очолює здається, п. Федів, а керує ним п. І. Коцур. В-во має до диспозиції щоденник, тижневик, кілька місячників, і широченні книжкові та мистецькі едиції, тоб то апарат, яким творить громадську опінію не лише Галицької еміграції, але й взагалі всіх українців, що перебувають в межах Райху. Тому, слово, сказане «У. В.» в Кракові мусило би бути словом повноцінним, вартісним, свідомим своєї ваги, особливо в такий винятковий чи — просто фатальний — час, який переживає нині українська справа. Здавалося б що те видавництво, маючи всі можливості, мусило б скутити біля себе по можливості всю колегію видатніших і достойніших письменників наших, що перебувають в межах Райху. Одночасно, здавалося б, що те ж видавництво мусило б поставити собі за мету обективну службу Батьківщині. Нарешті, взявшись в руки інтелектуальний провід, повинно було б поставити на перше місце своєї чинності найвищу національну етику й всеміру підпомогу української культури, а всамперед культури українського друкованого слова.

На жаль, цього не сталося, але ж сталося щось, з приводу чого є вже на часі взяти голос.

Коли говоримо про якийсь — більшої чи меншої ваги — факт, все хочемо всамперед знати його причину. Очевидно тому, що коли це є причина доброго факту, намагаємось її підперти, коли — злого, — маємо обовязок її усунути.

Тяжко в даннім випадку сьогодня, в бігу подій і здалеку, подати анамнезу недомагання «У. В-ва» в Кракові, але ж, ідучи за видаваними ним же «Крайовськими Вістями» (дн. ч. 215, від 30. IX., с. р.), можемо гадати, що причиною більшості фактів українського життя між еміграцією в Ген. Губернії є отої

... «своєрідний тип напої найновішої політичної еміграції з 1939. р., давніше у нас цілковито не знаний в наших попередніх політичних еміграціях, що прийшов дуже легко до значного майна й більшої грошової готівки, про що перед тим і в сні не мріяли».

В українців, що засвоїли собі багато слов'янських рис, а в українців зокрема Галицьких, що перейшли довгу австрійсько-чеську школу, — найчастіше посідання якогось «значного майна та більшої грошової готівки» неминуче приводить до «великанства». Великанство ж органічно потрібне від довкілля лестощів, оказалого поклоніння, делкатно кажучи, — «компліментів», фактично ж — плавування. Подруге великані, що виросли за ніч до сьогодняшньої недосяжної височини, цілком свідомі свого парвепівства, можуть тримати біля себе і «прикорлювати» тільки осіб дрібнішого типу, який виключає можливість легкої конкуренції та затмарення великанів, що потрібують всього сонячного світла для власних осіб.

Таке наставлення само собою виключає в першу чергу наставлення етичне. Подруге — воно настригливо вимагає, щоби від великанів, як іхнє темне проміння — виходило, осудження й па-

плюження та гана всіх тих, хто міг би якось бути небезпечним їхньому «стану посідання»...

Як що не цілком, то безсумнівно в мірі дуже великий наведене спричинилось до того, що Krakivs'ke видавництво, яке мало все данні стати дійсно «хвальним» і заслуженим, — таким не стало.

Що до етичних хиб того підприємства, — тут про них говорити не буду:

Може їх знайде потім якийсь із судів — громадський чи державний.

Що ж до другого повищого зауваження, — то най кожен вільме в руки тільки щоденні «Krakivs'ki Visti» і перегляне їх вряд особливо числа, що вийшли до переможного німецького походу на Україну. Той, хто собі завдасть цей неприємний труд, побачить, що взагалі, відколи стойте українське слово, нікоти ще в нас не було такого самоопільовування, самоганьблення, самопонижування, як це сталося нині з поміччу Krakivs'koї української періодики. Не тільки часто цілком глупі «маленькі фельстони», але ж і статті всередині газети, і навіть чолові статті — «передовиці», за зміст яких несе відповідність ціла редакція й ціле підприємство, брали собі за тему висміювання й паллюження українського загалу, нерідко аж в тотальніх масштабах. Чи було це консеквен-тино, — покажуть досліди спокійніших прийдешніх часів, що ж було те в системі — й сьогодні нема сумніву.

Але циніам цієї культуртрегерської чинності дійшов свого апогею в останніх часах коли українське Krakivs'ke періодичне слово почало спеціальну нагінку на українських письменників.

Не що давно в щоденниках «Krakivs'kiх Вистях» (не маю при руці числа й не можу цитувати) був докладний виступ загалом проти усіх українських письменників, ібі вони зледаціли, нічого не пишуть, не зважаючи на те, що саме ниніша доба кричить до них, вимагаючи сумлінного сповнення своїх повинностей.

В «Kr. Вистях», було друковано стільки всяких дурніць і взагалі те видання настільки бездарне, що по першому враженню виглядала та нечесна, немудра і явнотенденційна з певним намислом писана стаття, як нормальний «лансус каламі» ведучих редакторів газети. Та ж ось виходить останнє число «Ілюстрованих Вистей» (з того ж таки видавництва), число місячника, який провадиться людьми далеко культурнішими, ніж щоденник, — і там здібуємо аналогічну статтю з маніфестним заголовком:

Слово до письменників.

В цій статті подекуди тактовніще, як в попередній, знову кидається неправдиве обвинувачення на весь загал українських літературних працівників «по цім боці Сяну», що мовляв вони «саботують» — очевидно — українську культуру (можна взагалі, не бувши божевільним, до такого договоритись?!), що в цей фатальний для нашої справи час «українські письменники наче води в рот набрали». При чому підкреслюється, що укр. письменники

большевицькі — ті не такі!..

Поминаючи всякі даліші дурниці, спиняюсь на фінальному, просто велодарському заклику:

«Шановні Письменники! Сідайте за столи й пишіть. Але давайте здорову літературу, бо вона має кого оздоровлювати!»

Тобто: дотепер — українські письменники — писали нездорову літературу — (звірніть увагу на саму форму вислову «писати літературу!») — яка — очевидно — приводила нашого читача до занедужання! Нарешті, що вже й зовсім знаменно, той мілій скриптонер «пишучий краківську літературу сьогодня, сідаючи в Кракові явно вболяває, що над нами нема большевицького режиму, бо ж тоді «Пішов би зараз рапорт до партії від партії прийшов би наказ, а спітка почада б у свою чергу всякі сходини конференцій та ударні кампанії. **I все тани щось із цього вийшлоб!**» (курсив мій).

Отже на таке «Слово» треба відповісти, бо ж ті українські письменники, що чесно служили й служать українській літературі, такої образи ще ніколи не читали в небольшевицьких друках.

Ото: знову по найсажнеред хочу собі вияснити: чому таке сталося? І бачу: зроблено так для того, щоб перенести обвинувачення «з хворої голови на здорову». Бо ж коли Краківських «емігрантів» запитують красиві мученики, що перетерпіли навалу большевиків та замінили за це життям і тортурами багатьох колег: чому могляв, ви все друкували твори — дк «о-са» «д-уда», та всяких а, б, в, г, д, — із значінніших до осени цього року був тільки у вас самий Богдан Лепкий, якого пізні понад міру вихвалиючи, його славним найменням хочете прикритись: — то вони відповідають: «всі українські письменники наче води в рот набрали»; «що вони майже поголовно (?) замовили».

Скажім, наприклад, Евген Маланюк? Чи Улас Самчук? Чи Наталена Королева? Чи Ф. Дудко? Чи О. Мох? Чи О. Кисілевська? Чи В. Королів-Старий? Чи Юрій Липа? Чи той самий Ю. Косач, що, нарешті обявився на краківських сторінках аж нині, але перед появою «Слова»? Чи Ольжич? Чи старий О. Олесь? В. Андрієвський, В. Приходько і т. д.? Можу нарахувати на цілу сторінку імен авторів знаних, премірованих, заслужених, чесних і вартісних.

Може той, що підписався під своєю інсінуацією на нас «Пишучий» (очевидно — наклепи) стойте дуже далеко від Краківського підприємства? Може він не знає, що напід «своїх», які сиділи при самім видавництві, навіть тих було деградовано й поставлено на нижчу ступінь? Чи ж може, скажім заслужена редакторка сенаторка Кисілевська не пропонувала тих чи інших своїх творів для видання? Чи може в архивах В-ва не лежать праці Віктора Андрієвського? Чи не було обіцянно видати збірку Е. Маланюка? Чи не було обіцянно видати актуальні спогади В. Королєва? А може «Пишучий» не знає, що Дудко мусить звертатись про видання своїх річей до бідного на гропі «Проблем» у Празі? Чи може не відомо, що з токою метою приїздив сюди також Е. Маланюк? Або, що те ж саме «Проблем» видає книжку актуальних легенд Н. Королевої, що була пропонована Краківським видавцям, без жадного «рапortу до партії». Чи така потрібна сьогодня праця,

як Праісторія В. Щербаківського мусила шукати видавця поза Krakowem? Так само, як і цінна книга — свіжий — переклад В. Приходька, або ще цінніша й актуальніша книжка «Золоте Слово» Кардаша?

Та коли той «Пишущий» не тільки пише інсінуації але ще щось і читає, то ж він знає, що за ці два роки, коли, по класичній приказці, музи мусіли мовчати, було написано й навіть другом появилось чимало нових речей? А може десь по тих Krakівських каварнях, куди сходяться власники «більшої грошової готівки», він і чув, що у Самчука є новий роман, що в Королеві є новий роман, що у Маланюка є нова збірка поезій, і так далі. А чи він пітаєся, що є у Лятуришкої, у Нарішкої, у Стефановича, у Животька, у Чернової, у Білецької, Климкевича, Ірлявського і т. д.

І він «несвідомо» наклепує на всіх нас, що ми «набрали в рот води», коли ж нам рота затуяло оте саме Krakівське видавництво з лоня якого нас починають травити? З якого нам приязно радять: — «Напишіть кілька компліментів Федеву», — «Напишіть три-чотири раз претаскані листи Романові Купчинському», (не цитую дослівно, лише — з пам'яті) і т. д. тоді, мовляв, дастесь (може!) щось просадити й Вашого. Коли на запити: — чому не виходить Ваша книжка? — Вам пишуть (цитую з пам'яті) — «Ta ж кругом мене — самі генії а і між них — тут найдурніший» (Це — редактор свого часу дуже визначного періодичного органу, із найменням вельми дзвінким!), або коли Ви читаете: — «Ваш лист мені поміг, може й мою книжечку Krak. в-во видасть! Обіцяли». (Однакож минуло вже багато місяців, а та обіцянка не виконана).

Одно слово, до великанів — треба мати протекцію, ім треба кадити «компліменти», плаzuвати перед ними, посылати їм цінніші поштові марки, бо ж воини — не продуценти укр. культурних цінностей, але — філателісти — й «хлібодарці» отій літературній жеброті, яку, судячи по цитованій статті «Пишущого», певні вважають, вимоюючи по Галицькому за очевидну «зволоч», яку, певне, можна за злотий купити «з уздром». Тільки губини: «Пишіть, письменники. Сідайте до столів, на яких у вас нема ані сухої шкуринки, й «пишіть літературу», яку ми — знавці в Krakovі узнаємо за здорову»...

Ще в тім же «Слові» є заклик і повчання, як і що мають робити письменники а саме: писати драми (бо вони дають «матеріальні користі!») а ті, хто нездібний писати песи, — най пиші новелі.

Таке може говорити, дійсно «невчена дитина», бо ж кожен хто бідай у школі переходив словесність, — знає, що новела — найвища форма літературної прози. Але про решту неварто говорити.

Тут же тільки хочу попрохати колег — повідомити, скажім, — редакцію «Пробосем», що сумлінно відзначає всяку появу на літературнім полі, — хто має готові, викінчені до видання ріці, щоб ми бачили чи в ці роки, коли не було жадної надії видати свої писання друком, чи не працювали старанно й чесно наші письменники *Sine ulla Spre* і чи сміють нас усіх так уражати Krakівські красавці?

Укр. письменник.

З літературних ювілеїв

Др. Василь Королів-Старий

(45-ліття його письменницької праці.)

Не цілих 40 км від Праги лежить містечко Мельник. Крім звичайної групи наших земляків, що творять там нині філію УНО, поселися перед півтора десятками літ наш незначний публіцист, письменник, академічний маляр, різбар та співорганізатор промислу в Києві др. Василь Королів-Старий. Про нього якраз хочемо тут згадати — в нагоди 45-ліття його праці.

Прапрадід Юбланта прийшов на Україну як старшина шведської армії Карла XII, та був ранений під Полтавою, прадід був ігуменом Соловецького монастиря, а батько професором гімназії у Полтаві, а потім, як православний священик, ігузором у Диканці, де в 1879. р. народився Василь. В 10. році життя віддано Василю в Духовну бурсу в Полтаві, де стрінувся в пок. Симоном Петлюрою, в якому учився відтак разом і в Духовній Семінарії. В 1904. р. кінчили Ветеринарійний Інститут у Харкові і одержав титул доктора. Відтак працював у Москонщині і Полтавщині, де небаром уряд заборонив Йому побут. Звідси перейшов до Києва, де перебував до кінця війни. В міжчасі научився також малярства у Києві та різбарства в Петрограді.

Письменницьку працю вачав уже в 14. році життя, а в 16 році життя у Духовній семінарії видавав часопис „Плахта“. В 1896. бере участь у часопису „Син Отечества“, що знаходив у Петрограді. Вже як студент співпрацював у видавництвах Києва, Харкова, Полтави і Петрограду, де помістив безліч статей і розвідок. Багато з його праць було переложено і видано в його ілюстраціями в чеській і словацькій мовах. І сам переложив досить діточих кавок в чеського і інших мов.

Загально знаний є його роман для молоді „Чмелік“, на якому виховувалось ціле молодше покоління. Написаний він в виховуючо-патріотичному дусі. В інших своїх творах, оспівув Марту Борецьку, Роксоляну, Анну Регіну і ін. У Львові була нагороджена і видана його збірка оповідань „Малосердиві Самарянин“.

Попри це працював також науково у австрійській області. Його книжка „Скотолічебник“, видана за гроші царського міністерства розійшлася по цілій Україні. Уряд хотів її видати в російському перекладі, але автор не дав на це дозволу. Написав ще б підручників в той обласні та багато популярних книжочок для народу. До нині вийшло звід його пера 118 назив книжок, з них 48 на еміграції, а крім того багато статей в українських і російських часописах.

По відході Петлюри з днівника „Рада“ в Києві став у редакції другим в чергі секретарем і наповнював своїми статтями майже щоденно часопис, коли не було іншого матеріалу. Через 12 літ був сталим рецензентом для театру славного Миколи Садовського. І в Прагі написав гарну рецензію в виставі драми „Мавела“, що з'явилася у Львівському „Ділі“.

В 1908. р. заложив у Києві видавництво „Час“, що мало 250 членів з мільйоновим капіталом, та аж до 1919. р. був його головним директором і як та-кій ще деякий час продовжав видавницьку працю і в Празі.

Редагував календарі для народу, управляв видавництвом „День“, що його ватоподібно видало прегарний київський альбом.

Його загалью приступна книжка „Русский на Україні“ протягом 3 тижнів діждалася 3 видань в 35.000 примірниках та дала йому гонорару по карбованців за слово.

В Києві разом з Михайлуком і Синицьким був співорганізатором і основником фабрики молочарських машин.

Як маляр і скульптор дав також досить цінних річей, хоча 25 літ зробив собі цілковиту перерву. Перед кількома роками взяв знова пензля до рук. Образи його праці знаходяться у Празі в костелах Францішканів і Кашуцинів та у Мельнику. Багато його образів знайдено в Карпатській Україні, як на Чернечій горі в Підмонастирі біля Мукачева на склі, а відтак в монастирі в Імстичеві окото 80 образів, де проявляється містивка і дуже виразна символіка, яку легко відчутиуть навіть мало образовані селяни, що має неввичайне виховне значення.

Злід його руки внаїдемо скульптуру св. Василя Великого в каплиці аскета на Чернечій горі. Для вияснення, чому Юліант стільки праці посвячує католицьким церквам, треба зазначити, що ще в Києві перейшов на греко-католицький обряд.

В 1919 р. був виславний Українським Урядом в дипломатичною місію до Праги, де познайомився з нинішньою його дружиною Наталією, яка є також маляркою і відомою письменницею. Обое у своїй праці взаємно доповнюються.

Викладав у Господарській Академії в Подебрадах, а нині працює переважно в' малярстві. Недавно вийшла його серія листівок карпато-української жіночої ноші, що знайшла прихильну оцінку на сторінках преси. Тепер працює даліше в тому напрямі і маємо надію, що невдовзі зробить нам цову несподіванку.

Треба побажати, щоби Юліант і в 50-ліття своєї праці вже у Києві мав хоч стільки здорових і працездатності, що тепер, бо Україна потрібує ще багато добрих працівників.

Я. О.

Р е ц е н з і ї

АНДРІЙ ГАРАСЕВИЧ. Сонети. Прага 1941. Книгозбірня „Пробоем“ ч. 9. Стор. 48.

Своєю тематикою ця збірка підходить гарант під сучасну жвилю в нашім національнім житті: це ось картини на тлі боєвих епох України, Ігоря і козацтва, татарських наїздів, Хмельницького і гайдамаків, Кальнишевського і Кругів, а попри те тут декілька жанрових малюнків з осіньою та весняною природою. І треба сказати, що тон віршів збірки достроюється майже скрізь до іх сюжету. Це той суворої поваги. А і вся концепція малюнку в Гарасевича настроєна на цей тон. Ідеал тут, за війкою двох чи трьох картинок, немає, лінія трагіаму в усіх найчиткіша. Але отої трагіам в нашого поета не має нічого спільногого з псевдо-трагікою безпомічного слезіння в передвоєнних ліричних збірках у нас. Це ось не трагіам якогось потового безсила, а трагіам історичного пережиття

...І враз — в хмарах зашарлатіла кров,
І небо доторіло. Гул погоні
несеться з вітром ... Десь горить село ...

Ось, на коні, хитаючись в розгоні
Мертвий козак ...
А вечір тінь мережить ...
Туманом хотить ніч останні стежі ...

„Степова віяля“ (ст. 5).

Або :

А дим — клубами підпирає обрій,
І раннє сонце пхав у гору ...
Ось, гайдамаки : Залізяк хоробрій

веде їх по кривавому шляху ...
З лиця, з очей говорить мести гнів :
„Сьогодні знов роагромили ляхів !“

„Гайдамаки“ (ст. 6).

Або :

„Молюсь Тобі, степів гріана дитина,
народжений серед дощу вогнів.
Мене зродив важкий, народний гнів,
що вибухав, колов мене невпинно ...

Не каюсь! Ні! це все за Україну,
на жертвенник прийдешніх, юних днів . . .
Для Нії вбив я зрадників синін,
і став з самою смертю побратимом . . .*

IV. „Молитва Гонти” (ст. 10).

Правда — воно важно тут підкреслити, що в Гарасевича і в концепції і в розрібці вказуються тут і там відгуки в поем Шевченка. Так передусім в картинах з гайдамаччини, в циклі „Смерть Кальнишевського (I—IV.)”, який нагадує дещо фінале Шевченкової поеми „Чернець”, та в циклі „Чорноморські сонети (I—V.)”, де зустрічається сюжет „Гамалії”. Але форма сонету модифікує ті відгуки на свій лад, так, що малюнок Гарасевича зберігає його своєрідний характер, надихавши бате вщерть духом непримирного боєвого завантаження. Отак в картинах „Похід Ігоря” і „Похід Орди”, або в трьох сонетах циклу „Татарський табор” (ст. 17—19), цікавих малюнком татарського ясиру, в ряді якого підлогастими пайперис постать бранчи, яка в любовних обіймах мордує татарського хижака, а далі гурт mestників, що переможно кидаються на татарів. І так само добре підходить коротка, сказати, ударна форма сонету до малюнку козацького наступу на турецьке місто, де в тюрмі караються козацькі невольники, мучені турецькими катами („Чорноморські сонети”, ст. 25—29). Картини цього циклу належать до найсильніших в нашій збірці.

На мурах бій . . . Прокляття, трупи, дим . . .
Боггастій стови роятав застиглу тишу.

Це — запорожці в штурмі сталевім
несуть побіду на близкучих списках . . .

Пожар підходить кровю . . . Тільки дзвін
вонкіх шабель . . . Гармати гвіано дишуть.
І хвали ал, вбиваються у грім,

крайаве алто пожару колишуть.

Невольники руять пута . . . Злід землі
входять чорні, покні мести й кари . . .

Ж. І довго ще крайавились шаблі,
І вогні глитали трупи яничарів . . .

IV.

Слабшими зате видаються мені вірші циклу „Смерть Кальнишевського”, вже хочби тому, що постать і доля того великого мученика за волю України не виявляють в малюнку Гарасевича властивої суті їх трагіки. Вово відомо ось, що коли генерал Текелій велів після зруйнування Запорозької Січі 1775. року арештувати Кальнишевського і вислати його в Петербург, то в нього було вже 84 роки, після чого Кальнишевський карався ще в царських темницях на Соловках цілих 25 років, аж до р. 1803, коли то він умирав в тій страшній неволі 112-літнього старика. Отимто історія боротьби Кальнишевського як останнього кошового Запорожжя, його власніння і його смерті така своєрідна й особлива, що домагається від її мистецького угодобника з кожного погляду індивідуального підходу, достровного в усьому до її строго окремішніх рисів. До них же як особливо трагічний належить і те, що коли Кальнишевський в р. 1801. в силу амністії в приводу вступлення на престол царя Александра I. міг урешті вийти в тюрму, то він уже був такий стортурюваний фізично, що з цього скористати було йому неможливо. Але з усіх цих, таких оражуючих моментів не намігти наш поет ні одного, так, що коли б не наголовок, то ми всі його картини могли б віднести і до кого іншого із запроторених старшин Запорожжя, коли читаємо напр. таке:

... Близкучава булава в тугій руці,
на північ скерувалася ворожу . . .
В останній бій . . .

Пожари . . .

Вістовці
відмовлять про руїну Запорожжя . . .
І крівь вогонь, хуту, що вис вовком,
примарою зближаються — Соловки . . .

III.

Отак на зінди відуалізація намічених властей треба нашим поетам звертати далеко точнішу увагу, ніж це в нас зазвичай бачиться, причому воно ясне, що таке звертання — посільки мова про історичних діячів — домагалося б дещо ширшого розмаху зі сторони даного автора. Але в нас, українців, воно вже так, що лірічна збірка, — властиво збірочки на 40 чи 50 сторінок маленької вісімки — це вже від давна типова поява в нашім письменництві як своєрідний показник нашої письменницької продукції і творчості, так, начебудь вийти поза вузенький круг настрою лірики — нам не ставало віддаху. Тяжко в нас за краще оповідання, за повість, за роман та за драму, і тяжко в нас навіть і за поважнішу лірічну епіку, нацерекір тому, що наша історія така чудово багата на найкращі сюжети в цього погляду! І що ми в нашого Тараса маємо такі невмірні зразці лірічної епіки, лірічного оповідання, хоч і не міг він їх писати в тісно свободою, що ми сьогодні. Чому ось не створити б нам в цього погляду нашої вісні, пісні нашої епохи напр. про Мазепу, і поглибити вже раз те, що виспівали нам про нього колись Байрон і Віктор Іго, Байрон ще 1819. р. та й то на основі непевної записки у Вольтера, а Іго 1829. р. у збірці „Les Orientales“, тобто в піснях про модний тоді варварський Схід... А коли читати прегарну поему Адальберта Шамісса про Войнаровського, то так і чувш в докором слова Шевченка:

Нехай німець скаже...
Поправді, молоді поети, подумайте про те!

А тепер ще кілька слів про форму в нашого автора.

Вона на загал ще нещо тяжка. Правда — форма сонету сама про себе така складна, домагається від поета такого тонкого чуття для гармонійного строю строф в її ритмічній структурі, і такого багатства римів, що тут звертання поета справді не легке. Але і мистецтві вже воно так, що труднощі не оправдують ніякої невдачі, вони в просто на те, щоб їх перемагати. Отак треба надіятися, що в дальших збірках Гарасевича перемога над формою завинеться більш аразковими досягненнями, ніж досі. Бо врешті-решт і найсимпатичніший нам ідеологічний напрям збірки не в силі зробити в неї цінного надбання для письменства, якщо її мистецька сторона не виявляє винного рівня. Нині ось і „Тюремні сонети“ Франка виникають багато дечого відносно форми, в чим тяжко погодитися, коли дивитися на них із становища ширшого, значить маючи на увазі ті мистецькі вершини, на яких сьогодні сонет в літературах Європи, шляхом своєго творчого розвитку від Петрарки аж ген до французьких Парнасистів та німецьких поетів із школи Стефана Георге. Зокрема ж повинен наш автор звернути увагу на те, щоб не за часто послугуватися асонанціями — і то не зважаючи щастливими! — там, де читач очікує правильних римів, і таксамо, щоб не порушувати природного наголосу слова. Недобре теж, коли надто часто повторюються така переставка слів, як „ставку чорнів очі“, „хвиль холодне лоно“, „ночі, воряної фібний спів“, „твєрдині чорні сілюсти“ і таке подібне, бо вкупі в іншими недотягненнями воно власне робить форму тяжкою і неопанованою. Щождо мови, то вона в нашій збірці доволі чиста, хоч трапляється іноді таке, як „райдужний“ зам. „веселковий“ або „веселчин“, „черта“ зам. „риса“, „непримиримий“ зам. „непримирний“ „полів“ (2 рл.) зам. „піль“, а в чужих слів „контуря“, „сілюсти“ і „граційний“.

Але як сказано:

Повага поетової думки велить читачеві ставитися до його збірки з увагою

Др Остап Грицай

МАРКО БАРАБОЛЯ. ЗПІД ІДКОГО ПЕРА. Сатири. Прага 1941. Книговідірня „Пробоєм“. ч. 7. Вступне слово Д-ра С. Росохи. Стор. 55.

Марко Бараболя — найвідініший закарпатський сатирик останнього п'ятиріччя, на превеликий жаль дуже мало продуктивний. Не можна не привітати появи збірки його нечисленних фейлетонів віршем та прозою, що їх видало тепер В-во „Пробоєм“ в вступною статтею д-ра С. Росохи та примітками — поясненнями місцевих виразів чи коментарями до кожного фейлетону.

Такі твори Бараболі, як „Продукція язиков”, граматична фантазія в 1 дії, написана з нагоди правописної конференції р. 1931, у Празі чи „Проект автономії” вдається мабуть наважки вірцями найкращих українських гумористичних творів.

Дивніше твори Бараболі були широко відомі й оцінені лише на Закарпатті, де можна було раз-в-раз спітквати молодих переваажно людей, що часто в пам'яті могли відчувати бліскучо-дотешні рядки відливого Марка. Але інакше на ширших теренах він не був знаний, не вважаючи на те, що його видатніші речі часто передруковувались і в Львові і на еміграції. „Продукцію язиков” одразу по її появлі передрукувало „Діло”, а „Проект автономії”, принаймні в уривках, також був ушанований рядом передруків і у Львові й на еміграції. При впорядкуванні „Антології українського гумору” др. Б. Ю. Пеленський виявив своє цілковите неовідомлення як з постаттю Бараболі, так і з закарпатським гумористичним доробком взагалі.

Нерегортуючи цю збірку сатир Бараболі мимоволі приходили до висновку, чи не варто було б вініціювати видання зборки вибору з закарпатських гумористів, яких було ж чимало і рівень творів їх був досить високий. Досить вгадати розважального Подорожнього з Укр. Слова, невтомного Кейленка Віллі з „Світла” та „Учит. Голосу”, Старого Коня з „Землі й Волі”, Параску з під соломяної стріхи в „Світла”, наречти безврятульних Максима Сливу та Андрія Кістя в його адебільного недрукованими гостро-відливими „Педагогіческі конференціям” то що, не вгадуючи ще за інших.

Коли ми вже раз вгадали вибутих чи мало знаних гумористів Закарпаття, варто було б заступитися також за занедбаніх гумористів доби революції та евакуаційних майдрівок рр. 1917—20. та перших років еміграції. Скільки дотепних речей вийшло з під пера Самонідія (Робітнича Газета — Київ; Воля — Відень; Укр. життя — Підебради). Тіберія Горобця (не львінського, а мабуть таки полтавського) та Грунського, що пізніше став знаним Остапом Вишнею, і так бліскуче починав свій шлях на сторінках камянецької „Народної Волі” та „Трудової Громади”, Петра Гая з „Української Ставки” та камянецької „Україна” в його дотепніми віршованими пародіями на теми дня, Вільного Ченстохівця з сторінок „Української Трибуни”, бліскучі алободяні нариси М. Боровицького з „Нового шляху...”

Це правда, що сміх хутко вмирає, що гумористичні твори швидко стають неарозуміліми, коли забулися подробиці подій чи явищ, що їх торкнувся гуморист. Але видатніші речі ніколи не вмирають, інколи досить невеличкого пояснення, щоби вони знову заблищали проміннями сміху. На наш погляд конче слід було б видати скажім, „Антологію неизаного (чи забутого) українського гумору”. Мало знаний початковець Грунський, наприклад, є значно цікавіший та дотепніший автор, аніж пізніший широко-звінаний Остап Вишня, що інколи ганяючись за дешевою популярністю чи загально-приступністю перегинає часто палицю в бік вульгарно-баварного гумору.

Не гуморист.

О. ЛЯТУРИНСЬКА. КНЯЖА ЕМАЛЬ. Прага. 1941. Криго-збірня „Пробоем”. Стор. 63.

У своїй другій збірці віршів Лятуринська, так само як і в першій („Гусла”, Прага, 1939) іде нелегким шляхом відтворення української духовності давнішої князівської доби, а інколи навіть і передкнязівської старовини.

Вступний вірш до „Княжих емалів” — „На варті” — проголошує:

Не анаєш гасла — боронись!
Освячений держу я спис.
Я попіл бороню батьків,
Герой славу, честь борців.

Зухваличе, чоловік, зором ниць!
За мною княжих ряд гробниць,
Багаття і священний дуб
І володимирів тразуб.

Словополківські образи відбиваються у Лятуранської у строфах, віби написаних із щільної віддалі — часової й просто — родової — від битви на Каялі:

Хилились стязі, пнуясь вгору
і квилювали як ковиль.
Усе аловісніш і дуворіш
темніли черню корогви.

Світ хижаком, знірем кидавсь
стріл гвало чорно, яко тьми
а обіч страшно йшла Обіда
і дотикала шолома.

Було червоне поле бою.
Лягали ратію брати.
Над ними день схилявсь парчою
і золотив щити.

Іншим разом словополківські ремінісценції вбирає Лятуранська в такі шати у своєму „Після бурі“:

В гущавину від спаду мура
Сліди сполоханого тура.
В степу широкім — горлиць пера,
венецьким склом лягли овера.

Я знала, ранок буде ясний,
проквітне ніби рястом рясно,
проворі будуть поні плавні
Тож виплакалась Ярославна.

Була ж учора громоваця!
Палахкотіло на бійницях
і острахом земля адригалась
і чи ж не чула це Каяла?

І понад половецьким низом
влітали соколиці сизо,
а вітер тугу гнав із шалом,
не овираючись за валом.

Вужча батьківщина авторки — Волинь — надхнула її на ряд глибоко відчутих її майстерних „Волинських майолик“, де кожне речення кричить тисячелітіям, непроминаючим змістом. Доба старовинного деревлянського ще віколів не вайманого життя-буття буйно бренить у вступнім до цього розділу віршові:

Лісм, бори великі.
У пущах — тури, дики.
Над буйним бездорожжям
хмільне лице даждоже.
Гучні, влучні на гони
Перуна стріли, коні,
Логовища, оселі —
в хащах, у темних скелях.
Ні арубу, ані поля.
Не час на заборона,
щати — дрючик і камінь,
широке мужнє рамя.
Праща, давінка тятива
до схочу дастъ поживи.
Напів покритий шкіррям
а високого буй-авіря
свої долі паном
дуліб і деревлянин.
І хто вухвалість вчре,

ярмо ганьби начине?
Про велетенські мязи
Кричать ровдерті князі.

Але проминули століття слави, останнім разом — у скороминаючій могутності Володимиро-Волинської Держави. І Лятуринська барвно окреслює відчай занепаду пізнішої доби:

Стинає час могутність ікол,
із лию, дубів стибає лико,
допушує чужих навали.
Ляхів, татарів, угрів чвали.
Дороги замість бездорожжя.
Ти зрадив чорно, аль Стрибоже!
Ліси під полум'ям, у димі,
і при землі чернеча схима.
Як серце русича не вразить?
Хиткіш, хиткіш корогви ї стяї.
І оклик; „За стременом, враже!“ —
з щитом, з мечем аломився княжим.
Дубові стіни ї башти впали
і зруйнено в землею вали.
Здобувчий князь, його дружина
на Лодомерії твердинях.
І, мов молитва у відчаю,
угору вноситься Почай.

О, келії, хрести печерські,
де князі, князі Лодомерські?

Журливість українських пісень викликає в Лятуринській ряд таких запитань („Волинські буколики“):

У луках гра сумна соцілок.
Хіба пашня вросла бесило?
Чи між пшеничних, житніх піль
вродились колоси сліпі?
Чи корінь вітер-сонце сушить?
Або не справдивсь сон пастушей —
багатство золотих черед,
роашитий ременем намет,
чамерка бита та наопліч
і сплетений аркан з коноплі?
Або вода знесла шувар
і млан і села в хижай яр?
У луках гра сумна соцілок.
Не хмарилось і не горіло
і хліб зерністий не поліг,
і вершиться вежасто стіг.
По сіль, мабуть, ідути підноди
чи десятину — княжий поділ
везуть до двору ї до церков.
Були живі і будуть внов.
Чорновем споконвіку родить.
І світ — мов гончара розводи,
Немов квітник з-перед вікна.
Чому соцілок гра сумна?

Волинська осінь надихнула — крізь значну віддалу у просторі і часі — на такі барвисті й запашні рядки:

Так памятаю нашу осінь!
Її намиста і зачосн —
начіхрані гречок покоси.
Вийдеш на ганок і попросиш
немов не знати якої ласки:
Мені барвистої запаски!

Розштатої сапінном світлини,
з тонкими гіптоми намітки!
Хоч ском глянути на герданні,
мережки, прошви на пеліні,
Хоч би краплину цих парфумів
із вітрових проворюх струмів! —
З стежок почуби сміх перлистий,
в корчах знайдеш равок намиста
і келеки джерел надшиті
і двертало овер розбиті.

В останнім розділі цієї збірки („Філігран“) однім найбільш вражуючих віршів є вірш про довготривалу роалку у місці, відділеному кордоном еміграції від Батьківщини:

В свій край вертаються й лелеки.
Їх радісний привітний клекіт
віглас все, ів мелку рілне.
Вже стільки літ! Надія блідне
і хати вогнище вже гасне.
Життя, життя-ж таке дочасне!
Вже стільки літ! І ані вістки.
І мов останні падолистки:
Ніколи квітами поліття
не народитись нашим дітям.
Я перебрала нічні струни
і голос мій, так клічно-юнай,
вібрув свіжістю дівичини.
Коханий, голос мій — в отчизні!

Або вірш про смерть судженого, забитого на полі бою:

За веснами проходять весни
в далекий нирій, в край чудесний,
нечутно в дивне небуття.
І журавлями, чорнoperі,
летять, летять мої химери:
він відішов без воротня.
Він впав у полі, яко воїн
і в полуцища у аарнім строй
його в рапірою й мечем
вокликав переможець Юрій.
А в мене — заметиль і бурі,
богема сплюнчеве лице.

Присвячена памяті Юрія Дарагана (1893—1926), одного з перших поетів, що на еміграції повернулися на довоєнний час занедбаних тем з старо-княївської доби, ця друга збірка Лятуринської чимало збогачує сучасну українську лірику, як змістово — тематично, і разом з тим збогачує сучасну українську поетичну мову своїм рідким та невичайним вмінням віднаходити давні забуті скарби — старовинні слова й вирази, що на сторінках Лятуринської азову могутньо й віддіно оживають.

К. Гридень.

Х р о н і к а

— Культурно-наукове видавництво УНО в Празі випустило книжку „Золоте слово“, вибір з історичних джерел. Упорядкував Д. Кардаш, обгортачка Р. Лісовського. Прага 1941,

стор. 39, 8°.

— В Букарешті появилася відбиткою із журналу „Батана“ перша частина праці д-ра Юрія Русова „Матеріали до націонал-дер-

жавинців (стор. 52,8%). В низці статтів розглядає автор ідеологію українських політ. напрямків й узгруповань, вибираючи із них ознаки державнотворчого думання, що спільні всім українцям.

— У Вінниці, на Поділлі, виходить часопис „Вінницькі Вісти“.

— В Кам'янці - Подільському виходить часопис „Подолянин“.

— В Херсоні виходить „Голос Дніпра“.

— Видавництво Юрія Тищенка в Празі видало працю українського археолога проф. Вадима Щербаківського п. з. „Формація української нації“.

— В „Самоосвітній бібліотеці В-ва „Пробоем“ в Празі вийшла книжка д-ра Ярослава Рудницького: „Як говорити по літературному?“, Прага 1941, стор. 72.

— Українське Освітнє Товариство в Ярославі розписало дня 1. жовтня ц. р. конкурс на повість й оповідання про життя і подвиги Гетьмана Хмельницького. Згадане Товариство призначило такі нагороди: 1000 ал. за більшу повість, 500 ал. за меншу повість і 100 ал. за оповідання. Рукописи треба надсилати до дня 2. лютого 1942. р.

— В одному із італійських видавництв з'явився великий (125.000 українських слів) українсько - італійський словник проф. Евгена Онацького. Наклад словника — 1000 примірників.

— В Братиславі вийшла „Тестамент гісторія Ординіс С. Васілі Магні“. Це відбірка праці о. М. Каровця із журналу „Франтишканський Обзор“.

— В Ярославі 20 літ тому назад створено невеликий хор, усього 20 осіб, який під проводом інж. Д. Кашубинського що-неділі співав в церкві твори Бортнянського, Архангельського, Кошиця й чимало гарних композицій самого диригента.

— У Варшаві улаштували 5. Х. ц. р. музикально - вокальний вечір із участью пань: піаністки Софії Сідлецької (Крилачевої) й артистки Галайко-Лятуровської в користь нововідкритої Ідалії (Жіночої Секції УОТ) для дітей.

— 16. жовтня ц. р. ініціативна група київських українських композиторів організувала спілку українських композиторів. Обрано правління спілки в складі: голова — Федір Надененко, віст. голови — Радаєвський, секретар — Іван Тишко.

— Накладом „Українського видавництва“ в Кракові з'явилася книжка Ю. Тарновича „Із кітів сатани“ про прихід большевиків до Львова і загалом до Галичини. Стор. 80, форм. малої пісемки, вінета: на червоному тлі енкаєдист.

— В „Загальний Бібліотеці“ В-ва „Пробоем“ в Празі вийшла друком книжка І. Мазеї „Огнєва проба“ (Українська політика і стратегія в добі Зимового походу 1919-20). У своїй книжці спогадів дає автор спробу політичного насвітлення подій в Україні в останніх роках визвольної боротьби.

— На зміст б. і 7. чисел журналу „Батава“, що з'являється в Букарешті, склалися такі статті: „Судній день“, Д. Д. „Дванадцять годин“, др Ю. Русов „Матеріали до націонал-державництва“, „Українська акція в Румунії“ і „З того берегу“ (б. число); Д. Донцов „Чим зналити большевізм“, Ю. Русов „Матеріали до націонал-державництва“, Н. Герцен „Про лірику просторів і про геройські проїздні часті“ й О. В. „Київ“ (7. число).

— В „Українському видавництві“ у Львові вийшли востаннє м. ін. такі книжки: друге видання книжки Дмитра Донцова „Де шукати наших історичних традицій?“ (у 20.000 примірниках), інформативна праця Євгена Храпливого „Нова організація німецького села“ (50.000 прим.), підручник Івана Крип'якевича „Історія України“ (20.000 прим.), третє видання книжечки І. К. „Мала історія України“ (60.000 прим.), друге видання книжечки Ю. Г.-Г. „Аве діктатор!“ (25.000 прим.), друге видання книжечки Омеляна Терлецького „Як будував і як руйнував український народ?“ (10.000 прим.) й „Український воєнний флот“ — передрук із „Історії Українського Війська“ (10.000 прим.).

— В-во: Богдан Юрій Кравців, Берлін, видало збірку поезій Б. Кравцева „Під чужими зорями“, Берлін 1941, стор. 62, друковано 2000 прим. в друкарні „Політика“ в Празі. Обгортає Р. Лісовського.

— В-во „Колос“ в Празі видало книжку Л. Мосенда „Зодіяк“, повна збірка поезій, стор. 112.

— Українська Книгарня, Б. Тищенка у Відні видала листівку з тризубом та історичними гербами всіх українських земель, праця арт. мал. М. Батинського.

— У Києві організована капела бандурристів в складі 16 чоловік під художнім керівництвом п. О. Даюбенка.

— На запрошення Німецького Командування на Лівобережжя виїхала житомирська хорова капела та капела бандурристів під керівництвом п. Часуса. Також виїхала група акторів Київської опери — співаки Репківа, Ляшевич В., Круглов, Ляшевич, Краснова Л. та група артистів балету — деракса Т., Тумковська А., Кухарська О., Пономаренко Л. та концерт-майстер Підвісоцька.

— У Києві утворено нову українську капелу в складі 90 чоловік, яка агуртована під художнім керівництвом відомого диригента п. Гончарова.

— У Києві створено музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка. Директором призначено сина композитора п. О. М. Лисенка.

— На посаду директора Київської консерваторії призначено видатного музичного діяча проф. В. Г. Івановського.

— У відділі мистецтв міської управи Києва вирішується питання відносно створення в Києві української музично-драматичної академії ім. Лисенка, яка мала б обєднати два вищі училища: консерваторію та драматичний інститут.

— Новоствореному українському драматичному театралю в Києві присвоєно ім'я корифея української сцени Миколи Садовського. На чолі театру стоять віддані справі укр. національного театру: п. М. І. Радоліцький, досвідчений талановитий режисер п. М. Л. Тінський і п. В. Г. Гаевський, що керує літературною частиною театру. В репертуарі театру намічено: а.) геройчу українську драму, як: „Сонце руїни“ Пачовського, „Гетьман Дорошенко“, „Мавела“ — Старицької-Черняхівської; із укр. класики — „Оборона Буші“ — Старицького, „Сава Чалий“, „Бондарівна“ — Тобілевича і ін.. — б.) а нової укр. драматургії: твори Л. Українки, Олеся, Черкасінка, і ін. сучасних драматургів Зах. України і майбутній доробок молодих письменників. в.) твори вахітньо-європейської класики: поруч з світовою класикою (Шіллер, Клейст, Кальдерон, Гольдоні, Шерідан, Лоце де Вега, Гіго, Ібсен і тд.) театр намічав показати піеси сучасних драматургів Заходу, зокрема німецьких. — Побутово-етнографічний репертуар підквіпено на анахронізм. — Ось історію вгурувались кращі мистецькі сили

Києва: Миколенко, Охеговська, Липченко, Шеремет, Садовський, Лісовський, Паньківський, Коваленко та ін. В театрі є адібна театральна молодь.

— Музично-драматичний театр ім. Затиркевич-Карпинської в Києві приступив до роботи в приміщенні колишньої оперети. Художнім керівником театру призначений п. Ю. Григоренко. Він ваявив (в „Укр. Слові“), що „український театр вроду був музично-драматичним“ і тому репертуар намічує такий: „Гетьман Дорошенко“ — Старицької-Черняхівської, „Г. Б. Хмельницький“ — Старицького, „Про що тирса шелестіла“ — Черкасінка, „Лісова пісня“ — Л. Українки, „Ревізор“ — Гоголя, „Вогні Іванової ночі“ — Зудермана, „Гандвя“ — Тобілевича; в музичних піс: „Катерина“, „Маруся Богуславка“, „Вій“, „Утоплена“, „Сорочинський ярмарок“. Крім того хоче отінтуватись на „видатні твори Заходу, які наполегливо шукає і жажує чекає“.

— У Києві поновила роботу хореографічна десятирічка, в якій провадиться готовування до першого концерту.

— Київський районний театр, що знаходиться нині в Народному Домі на Лукянівці, вакічує роботу над поставою „Невільники“ за Т. Шевченком. Постава головного режисера п. Сябро.

— У Києві відкривається новий „Театр робіт“¹, що працюватиме в приміщенні будинку синагоги. У Києві валишилося 82 артисти „Бюра естради, музики та цирку“, переведено велику працю українізації естради. Це буде особливий театр. В ньому буде багато сміху, веселоців. Крім театральної налі працюватиме данцінг, великий ресторан, кімнати ігр тощо. Організовано джаз-оркестр з 10 осіб. Виступатиме також державний український ляльковий театр.

— Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові ввертається до всіх українських видавництв, редакцій та авторів і приватних жертводавців збирати й передавати свої видавництва, що з'явилися за межами Східної Галичини від серпня 1939. р., або просто на адресу бібліотеки (Львів, вул. Чарнецького 24), або за посередництвом Музею Визвольної Боротьби України в Празі (Прага Нусле, Гутенштейнська 6) та Українського Видавництва в Кракові (Укр. Фернаг, Кракау, Гайлшір. 54), відповідаючи, що це для бібліотеки НШТ.

Секція Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі

має на складі:

1. **Погруддя** полк. Е. Коновальця, полк. А. Мельника та Гол. Отамана С. Петлюри з теракоти, висота 18 см. Ціна за 1 шт. 10 RM.
2. **Портрети** полк. Е. Коновальця, полк. А. Мельника, Гол. Отамана С. Петлюри, Святослава Хороброго, Поляглих Героїв: З Косака, О. Басарабової, Д. Данилишина, В. Біласа. Величина: 35 × 25, 32 × 33 см. Ціна за примірник 1 RM.
3. Шкільні стінні **гасла** з гарною оздобою. Ціна за 12 шт. 2 RM.
4. **Листівки**: мужів української історії; О. Басарабової; Героїв Городка і Карпатської України; шкільні; фольклорні. Ціна за шт. 0.10 RM, за кольорові 0.15 RM.
5. **Книжки**: О. Ольжич: „Вежі”, ціна 0.60 RM; В. М-к: „Городок Ягайлонський”, ціна 0.50 RM; А. Дад: „Чотири в тисячі” (В дворіччя Бересня Карп. України) в ілюстр. Ціна 0.50 RM; О. Лашенко: „Культурне життя на Україні” (відб. в кал. „Сурми”), ціна 0.60 RM; „Оформлення домівок” (відб. в кал. „Сурми”), ціна 0.60 RM; Др. Л. Білецький: „Шевченко і Гонта”, ціна 0.50 RM; Д. Кардаш: „Евген Коновалець”, ціна 0.50 RM; Збірник Українського Наукового Інституту в Америці. Ціна 5— RM; Альманах „Сурми”, ціна 3— RM.
6. **Нотодруки**: „Ой гордопишний пангосполарю”, вибір колядок і шедрівок, ціна 1— RM; „Ой, Див, Ладо”, вибір веснянок. Ціна 1— RM.
7. Інші видання. На бажання висилаються каталоги.

Книгарням і
кольпортерам
дається
опуст.

Замовлення в Німеччині й Протектораті
адресувати:

UNO, Praha III., Josetská 2/II, Protektorat,
в довісною: „Бібл”.

Гроші пересилати: в Протектораті
та Німеччині на вищеподану адресу, або
заполученими складанками.

Замовлення в Генерал-Губернаторстві ад-
ресувати:

Нацрpostamt, Krakau, Fach 221,
в гроші пересилати:

Ukrainbank, Krakau, Gertrudestr. 12/II.
в довісною „Виконна Бібліотека”, Кonto
ч. 121, або складанками Українбанку в тісю
же довісною.

УКРАЇНЦІ!

Передплачуйте,
читайте,
поширяйте
видання Українського Видавництва

„ПРОБОЄМ“

- I. „НАСТУП“ — український націоналістичний тижневик, що приносить відомості з усіх українських земель та інформує про життя українців цілого світу і про світову політику. Чвертьрічно з РМ. В цій сумі є і видання „Націоналіста“ і „Техніка“.
- II. „НАЦІОНАЛІСТ“ — часопис українознавства, виходить двотижнево.
- III. „ТЕХНІК“, двотижневик, часопис технічного знання.
- IV. „ПРОБОЄМ“ — Український журнал культури, політики, суспільно-громадського життя, мистецтва й літератури. Місячник. Чвертьрічно з РМ.
- V. „КНИГОЗБІРНЯ ПРОБОЄМ“ — в ній виходять найкращі твори українських і чужих письменників і поетів.
- VI. „НАРОДНА БІБЛІОТЕКА НАСТУП“ — приносить популярні книжки й брошурик на різні теми.
- VII. „САМООСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“ — приносить наукові книги й підручники різних фахів, що допоможуть Вам проглибити Ваше знання.
- VIII. „ЗАГАЛЬНА БІБЛІОТЕКА“ — містить публіцистичні твори.
- X. „БІБЛІОТЕКА ВІДВАГА“ — випускає книжки для юнацтва.
- XI. „ДІТОЧИЙ СВІТ“ — привносить книжечки для дітей.
- XII. ВИПУСКИ: портрети ветеранів України, тризуби, листівки, гасла, відання, тощо.

Гроші висилайте виключно нашими чеками: Число кonto Поштової Шадниці в Празі: „ПРОБОЄМ“ 201.699, або „НАСТУП“ 9.028, в Німеччині: Postscheckkonto Nr. 122.124, Berlin, Zeitschrift „NASTUP“ in Prag; в Іен. Губернії: P. Sch. A. Warschau Nr. 10.020. „Nastup“ Zeitschrift in Prag; в Словаччині: Poštová Sporitelňa v Bratislave č. 5835 Časopis „Nastup“ v Prahe.

Замовлення слати на адресу:

„PROVOJEM“, Prag XIV-65, Postfach 3.